

МИНИСТЕРСТВО НА КУЛТУРАТА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

НАЦИОНАЛЕН МУЗЕЙ „ЗЕМЯТА И ХОРАТА”

ГОДИШЕН ОТЧЕТ

за 2025 г.

София, 2026

1. УВОД

За пореден път 2025 се нареди сред успешните за музея години.

Фондовете се обогатиха с над 400 броя движими културни ценности, сред които особено ценни са холотипите на три нови за света минерала, дарения от проф. д-р Ирина Галускина и проф. д-р Евгени Галускин, преподаватели в Института „Науки за Земята“ на Силезийския университет, гр. Катовице, Полша.

2025 г. бе първата година с дейности по Националната научна програма „Критични и стратегически суровини за зелен преход и устойчиво развитие“ на МОН, в която музеят е партньор с още 12 научни институции от страната.

През изтеклата година се сбъднаха две отколешни музейни мечти. Първата бе изграждането на нова витрина, посветена на скритата красота на минералите – луминесценцията. Тя е оборудвана със специално осветление, което по атрактивен начин показва как минералите реагират на ултравиолетова светлина с различна дължина на вълната. Светлинното шоу посетителите управляват сами. Проектът е реализиран с финансовата подкрепа на Министерство на културата.

Втората мечта бе осъществена също с подкрепата на Министерство на културата по сесия „Помощ за книгата’25“. Отпечатан бе двуезичен фотоалбум „Златен фонд на НМ „Земята и хората“. В него са представени богатствата на музея – от гигантските кристали, които будят възхищение със своята величественост, до систематичните колекции на минерали от цял свят и уникалните находки от България. Фотографиите представят минералите не само като научен обект, но и като източник на естетическо преживяване.

Една необичайна временна изложба завладя вниманието на малки и големи посетители – „Минерали и цветни твари. Рисува Природата“. Чрез нея човек наистина се убеждава, че природата „рисува“ с еднаква любов своите живи и неживи творения.

За поредна година музеят беше сцена на десетки концерти, изложби, конкурси, представяне на книги и пр.

Образователните занимания за деца бяха приоритет. Продължи дейността на безплатната Школа по минералогия и геология.

Многоликата работа на музея бе оценена и от външна институция. Престижно отличие, Златна монета култура, той получи по случай 1 ноември – Деня на народните будители. То бе присъдено от Съвета на Европейската научна и културна общност на тържествена церемония в читалище „Яне Сандански“, гр. Хаджидимово с обосновка: „постижения в управлението на нови инициативи, в налагането на предимствата на съвременни модели в популяризирането на Културата и богатствата на Земята.“

Златна монета култура от Съвета на Европейската научна и културна общност

Светлана Енчева

2. ЗА МУЗЕЯ НАКРАТКО

2.1. Фондове и експозиции

Националният музей „Земята и хората“ е музей на минералното царство с общ фонд от 34 645 музейни единици, систематизирани в следните седем раздела:

* “Гигантски кристали“ – една от двете големи колекции в света;

* “Минерали на Земята“ – най-богатата систематична колекция в Югоизточна Европа, включваща към момента над 7800 образеца от 1673 минерални вида и 212 разновидности;

* “Минерални ресурси на Земята“ – различни генетични и промишлени типове минерални суровини от над 700 находища в 107 страни в света;

* “Минерали на България“ – най-пълната колекция от български минерали (328 вида), представени в 4934 бр. минерални образеца в основен фонд и 3972 бр. образеца в научно-спомогателен фонд;

“Минерални ресурси на България“ – съхраняват се 3510 образеца от основен фонд и 1171 от научно-спомогателен от над 100 находища и проявления;

* “Материали“ – общо над 2600 образеца разпределени в 20 теми и 1800 фондови номера;

* Колекция „Скъпоценни и декоративни камъни“ – състои се от 3116 образеца, като са включени почти всички минерали, имащи свойства на скъпоценни камъни.

Музеят притежава 1673 от установените в света 6188 (декември 2025 г.) минерални вида.

- движими културни ценности в основен фонд – 21 789, в научно-спомогателен фонд – 9763 и в обменен фонд – 3 093

- движими културни ценности в постоянните експозиции – 4 390

Регистрирани са 1153 дарители на минерали, като даряващите свои образци на музея за първи път са 23.

Обогатяването на фондовете на музея се осъществява чрез експедиционна и дарителска дейност, извършване на откупки и обмен. През 2025 г. във фондовете на НМЗХ са постъпили 418 образца, от които 106 са заведени в основен фонд, 6 в обменен фонд и 306 в научно-спомогателен фонд.

От 1990 г. до 2025 г. музеят е организирал 62 гостуващи изложби от минерални образци в 46 града (от които 2 в чужбина) и 8 гостуващи постерни изложби. През 2025 г. бе организирана една гостуваща изложба „Минералите – неувяхващите цветя на природата“ в Исторически музей, гр. Правец.

Четири временни изложби бяха направени през 2025 г.: „Нови постъпления 2025“, „Минерали и цветни твари. Рисува природата“ и „Ясписи от Средногорието – колекция на Ванюша Иванов“ в експозиционната зала на музея и „Медта – древна и съвременна“ във фойето на Централното управление на БАН.

Всички образци от основен, научно-спомогателен фонд и обменен фонд са заведени и в компютърната база данни, която съществува от 1996 година.

Към момента има направена фотодокументация на общо 20 856 минерални образца от основен фонд и фотодокументация на всички витрини в експозицията.

д-р Петко Петров

2.2. Научни-изследвания

В музея са оборудвани четири лаборатории: гемоложка, рентгенографска, микроскопска и шлифовъчна. Функционират научен архив, библиотека, фото- и видеоархив.

През 2025 г. са публикувани 11 научни и 4 научно-популярни статии.

Лариса Нешева

2.3. Образователни прояви

През 2025 г. бяха проведени общо 53 образователни занимания по 31 различни теми с 600 участника.

Ивайло Данов

2.4. Културни прояви

През 2025 г. в НМ „Земята и хората“ са осъществени общо 87 събития с различен характер – изложби (28 бр.), концерти (27 бр.), изложения (4 бр.), юбилейни чествания (4 бр.), конкурси (9 бр.), представяне на книги (2 бр.), други (13 бр.).

д-р Радка Златева

2.5. Посещаемост

През 2025 г. музеят е бил отворен за посетители 356 дни, през които са го посетили общо 35346 души: платени – 20190 и безплатни – 14975, посетителите за изяви – 14023 души, 125 групи (2697 души).

Милена Христова

3. ФОНДОВА ДЕЙНОСТ

3.1. Събирателска дейност

3.1.1. Дарения.

През годината дарения получихме от 66 дарителя. От тях 23 допринасят за обогатяване на фондовете на музея за първи път.

1. Александър Николов	34. Здравко Стефанов
2. „Асарел-Медет“ АД	35. Злати Златев
3. Александър Петрушев	36. Иван Митев
4. Алексей Беляков	37. Иван Пожаревски
5. Атанас Атанасов	38. Иванка Павлова
6. Ахмед Йонуз	39. Илхан Халибрия
7. Бейхан Чауш	40. Ирина Галускина (Полша)
8. Бойко Рангелов	41. Любомир Трайков
9. Боян Попхристов	42. Мариан Арабаджиев
10. Бранислав Пашалич (Сърбия)	43. Мариела Георгиева
11. Валери Костов	44. Мая Караджова
12. Вели Ахмедов	45. Митко Каменов
13. Венцислав Янев	46. Михаил Дойнов
14. Виктор Йорданов	47. Момчил Казанджиев
15. Владимир Асенов	48. Мурад Тахир
16. Габриел Илиевски	49. Николай Господинов
17. Гаврил Събау (Румъния)	50. Николай Трайков
18. Георге Динка (Румъния)	51. Петър Малинов
19. Георги Лютов	52. Петър Цанов
20. Гергана Митева	53. Пьотр Шпаковски
21. Гюнай Юмер	54. Росен Драганов
22. Дарин Митев	55. Светослав Петрусенко
23. Деян Гусев	56. Стефан Арабаджиев
24. Диан Страхилов	57. Стоян Бояджиев
25. Димитър Горанко	58. Стоян Тонев
26. Димитър Пасев	59. Тони Тодоров
27. Димитър Стоянов	60. Фами Пехливан
28. Евгени Вулев	61. Франциско Фасети (Парагвай)
29. Евгени Галускин (Полша)	62. Халид Ал-Тарауни (Йордания)
30. Еделвина Цекова	63. Харалд Щехлик (Австрия)
31. Ексевия Петрусенко	64. Христо Пимпирев
32. Елена Кьосева	65. Юмер Тасим
33. Захари Захариев	66. Янко Караджов

Вече девет години във временната експозиция „Нови постъпления“ присъства отделна витрина с даренията на Фейсбук приятелите на музея за последната година.

Светла Старирадева

3.1.2. Собствени сборове.

През 2025 година бяха проведени няколко командировки с цел сбор на минерални образци:

3.1.2.1. Командировка на 21.03.2025 г. до: Брезник, с участници: Петко Петров, и Светла Старирадева, придружени от Филип Михайлов – археолог в РИМ Перник.

Съвместно с Диан Страхилов, геолог в рудник „Милин камък“ беше посетена точка непосредствено източно от гр. Брезник в подножието на хълма „Бърдо“, където в началото на двадесети век е имало държавна концесия „Спасение“ за добив на желязна руда – хематит и лимонит. Следващата посетена точка е на югозападния склон под връх „Големи връх“ (1480 м) на рида от с. Ерул към с. Долна Секирна. Взети са няколко образци от късове от желязна руда.

*Бъбрековиден хематит, лимонит,
„Бърдото“ до гр. Брезник*

*Желязна руда – лимонит, „Големи връх“,
Ерулска планина*

3.1.2.2. Командировка от 8 до 11.07. 2025 г. от Петко Петров, съвместно с проф. Ирина Галускина и проф. Евгений Галускин в проявения на магнезиални скарни.

Първата посетена точка беше м. „Жълтите скали“ в циркус „Бяла река“ в Северен Пирин. Бяха събрани няколко образци с шпинел, форстерит, клинохумит, паргасит. От минералната асоциация бяха подбрани по два еднакви образца – по един за НМЗХ и за университета в Катовице, с идеята изследванията на единия от образците да се прехвърлят и върху другия.

Шпинел и форстерит сред мрамор. „Жълтите скали“, Северен Пирин

3.1.2.3. Командировка до района на „Асарел-Медет“ АД на 28.03.2025 г. от Светла Старирадева и Ирена Георгиева.

Получихме дарение от „Асарел-Медет“ АД: първични медни минерали – част от жила с халкопирит; от зоната на вторично медно обогатяване – халкопирит, заместен от ковелин, борнит и от окислителната зона – хризокола. Дарени ни бяха и образци от молибденит, зеолити, барит и изключително редкия за находището вавелит,

В Геоложка служба с Венцислав Стоилов

Образец от дарението – вавелит от нах. „Асарел“

3.1.2.4. Командировка от 21 до 24.10.2025 г. с участници: Светла Старирадева, Лариса Нешева, Валентина Тачева и Росен Драганов в изпълнение на проект във връзка с партньорство на НМЗХ в Национална научна програма „Критични и стратегически суровини за зелен преход и устойчиво развитие“ до: рудник „Ада тепе“, рудник „Седефче“, района на концесионна площ „Прохорово“, рудопроявление „Славов рът“, рудопроявление „Бояджик“, древния рудник „Мечи кладенец“, кариера „Аламура“.

От всяко от посетените места са събрани образци, представителни за минерализацията. Рудник „Ада тепе“ ще приключи работа в края на м. април 2026 г., но имаме последна възможност за събиране на образци от руда, а получихме и дарение минерални образци и златно-сребърен концентрат.

Рудник „Ада тепе“

Рудник „Седефче“

Сбор на образци от проявление „Прохорово“

Проучвателна изработка в м. „Славов рът“

Сбор на образци от проявление „Бояджик“

Праисторическите медни рудници „Мечи кладенец“ са в землището на с. Малка Верея. Рудниците са най-старите за добив на мед в Европа. От района на рудниците събрахме образци от варовици с вторични медни минерали.

Древна галерия със затрупан с големи скални късове вход, „Мечи кладенец“

Сбор на образци, „Мечи кладенец“

Светла Старирадева

3.1.3. Откупки на минерали.

През настоящата година бяха направени следните откупки:

- Содалит от пл. Муланже (Mulanje Mts), Малави;
- Самородно злато – дендрит с включения от кварцови зърна от златоносни разсипи от р. Мътвир, Ихтиманско;
- Фасетиран гранат (цаворит) – брилянт, кръг от Танзания;
- Малахит от „Медния пояс“ в Демократична Република Конго;

• Друза от иглест гипс с включения от вад, нараснал върху кори от осакаит и намуит от р-к „Бориева“, нах. „Петровица“, Мадански руден район.

Образците са закупени за целенасочено формиране или допълване на вече съществуващи тематични колекции в НМ „Земята и хората“.

д-р Петко Петров

3.1.4. Обмен на минерали.

През 2025 г. обмен на минерали не беше извършван. Поради много сложната и дълга процедура за обмен, предвидена в сегашното законодателство, всички колекционери се въздържат от извършването на обмен с НМ „Земята и хората“. В обменните фондове на другите български музеи към момента няма минерални образци, които биха били от интерес за фондовете на НМ „Земята и хората“.

д-р Петко Петров

3.2. Идентификационна и фондова комисии. д-р Петко Петров

За 2025 година има 88 протокола от съвместно провеждане на идентификационна и фондова комисии, на които са докладвани общо 458 единици, от които 106 са насочени за основен фонд на музея, 6 за обменен фонд и 306 към научноспомогателен фонд.

Постъпилите във фондовете на НМЗХ образци са инвентирани както следва:

Раздел	1-во трим.	2-ро трим.	3-то трим.	4-то трим.	Общо
Материали	1	0	0	0	1
Минерали на България	25	17	2	8	52
Минерали на Земята	12	13	3	11	39
Минерални ресурси на България	2	9	0	0	11
Минерални ресурси на Земята	0	0	1	2	3
Научни колекции	0	1	0	1	2
Научно-спомогателен фонд	46	210	12	38	306
Обменен фонд	0	6	0	0	6

За насочените от фондова комисия към основен фонд образци са изготвени експертни оценки и фотодокументация.

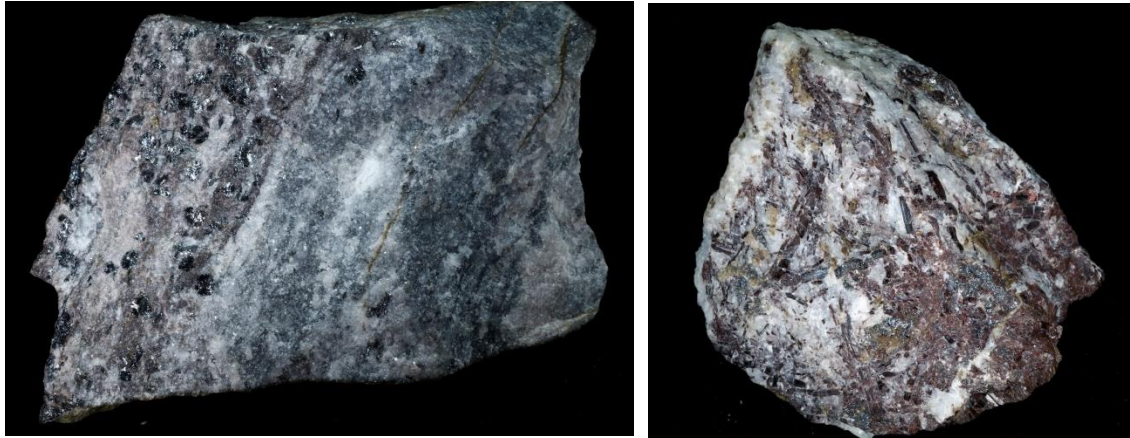
Всички протоколи от фондовите комисии и идентификационните комисии са заведени в научния архив на музея.

д-р Петко Петров

3.3. Нови постъпления във фондовете

3.3.1. Раздел „Минерали на Земята“

Раздел „Минерали на Земята“ съдържа над 7120 минерални образца от цял свят и над 517 бр. в научно-спомогателен фонд. Организиран е тематично в две части: „Систематична колекция минерали“ и „Минерално разнообразие на Земята“.

Нежиловит и пиемонтит, пиемонтит-Pb от Нежилово, РС Македония.

През 2025 г. са постъпили 28 бр. нови минерални образци (18 дарения, 8 собствен сбор и 2 откупки) в основен фонд и 12 бр. в научно-спомогателен фонд.

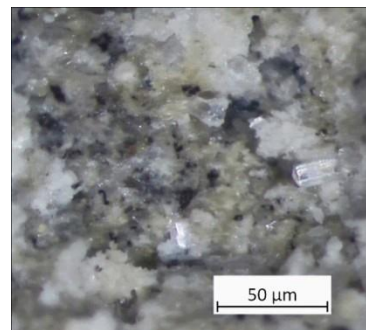
Особено ценен за всеки минераложки музей е холотипът – образец, в който определен минерал е описан за първи път. За годината са постъпили два холотипа - *бабунаит-(Nd)* от Нежилово, РС Македония, дарение от д-р Ирина Галускина и проф. д-р Евгени Галускин, преподаватели в Института „Науки за Земята“ на Силезийския университет. Образецът е утвърден от IMA 2025 г. Вторият образец е от същите дарители - *девилиерсит* от планина Парса, Израел и е утвърден от IMA 2021 г.

Систематичната колекция се допълни с нови минерални видове: *нежиловит*, *пиемонтит-(Pb)*, които от засега са намерени само в района на с. Нежилово, Република Северна Македония; *квадридавин* от кариера Каспар, Германия, *нингъоит* от типовото находище мина Нингъо-тоге, Япония и *призматин* от разкритие на гранулити Вахгхайм, Германия, дарения от Гергана, Иван и Дарин Митеви; *алмейдаит* от Нежилово, РС Македония и *шагамит* от планина Йейелим, Израел, дарение от Ирина и Евгени Галускини.

Нови интересни образци, които заслужават да се отбележат са: *малахит* от Демократична Република Конго, откупка от Рамзи Мехмедов Чолаков; *содалит* от пл. Муланже, Малави, откупка от Петър Стоичков Малинов; *парареалгар* от мина Ленгенбах, Швейцария, дарение от Гергана, Иван и Дарин Митеви; *кокимбит* от мина Алкапароса, Чили, дарение от Иван М. Пожаревски; *буланжерит* от рудник Трепча, Косово, дарение от Бранислав Пашайлич; *аргилизиран дацит с β кварц* от находище Роша Монтана, Румъния, дарение от Бейхан Сабри Чауш.

№ 40477 Нингъоит от мина „Нингъо-тоге“

№ 40473 Квадридавин от кариера „Каспар“ (микроснимка)

№ 40472 Содалит от пл. Муланже, Малави

Валентина Тачева

3.3.2. Раздел „Минерални ресурси на Земята“.

Образците от минерални суровини на планетата Земя, съхранявани във фонда, са систематизирани в две големи групи: (1) Минерални суровини за получаване на химични елементи; (2) Минерални суровини – индустриални материали.

- всички образци са систематизирани в общо 71 теми, от които 35 – суровини за получаване на химични елементи и 36 теми – индустриални материали.

- във фонда се съхраняват общо 3402 броя минерални образца, от които 2923 бр. в основен фонд и 479 бр. в научно-спомагателен.

През 2025 г. постъпи фосфоритова руда от една от големите подобни мини – Шидия, Йордания, дарена от проф. д-р Халед Ал-Тарауни от университет Ал Хюсеин Бин Талал.

Получихме като дарение от Бейхан Чауш златна руда от най-голямото, известно и исторически значимо златно находище в Европа – находище Роша Монтана (Rosia Montana), Румъния.

Фосфоритова руда в пясъчливи варовици,
Мина Шидия, Йордания

Златосъдържаща руда, нах. Роша Монтана,
Румъния

Десислава Рачева

3.3.3. Раздел „Минерали на България“.

В раздела се съхраняват 4934 бр. минерални образца в основен фонд и 3972 бр. в научно-спомагателен фонд. Те са класифицирани на регионален принцип, съобразно структурно-металогенното райониране на страната. Това е най-пълната колекция от български минерални видове (328 вида).

През 2025 година са постъпили 52 бр. образеца (48 дарения, 3 собствен сбор и 1 откупка) в основен фонд и 112 бр. в научно-спомогателен фонд. За поредна година музеят получи от своите фейсбук приятели дарения от ахати, ясписи, силицизирани корали и дървета от различни точки на България, както и нови находки от пегматитите на Витоша, Плана и Чепеларе.

Калцит – скаленоедър, халкопирит, нах. „Дружба“, откупка

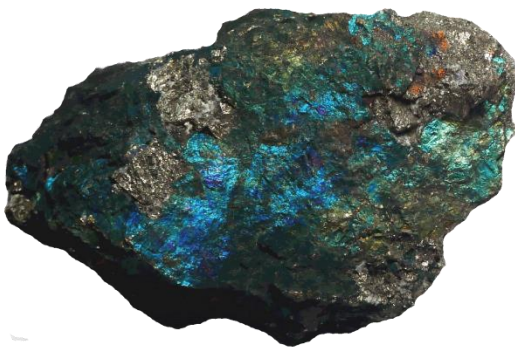
Гипс с осакаит, намуит и вод, р-к „Бориева“, откупка

Лариса Нешева

3.3.4. Раздел „Минерални ресурси на България“.

В основен фонд на раздела се съхраняват 3510 образеца 1171 броя в научно-спомогателния фонд към него. През 2025 година постъпиха 11 образеца в основния и 25 в научно-спомогателния фонд към раздела:

- образци от златното орудяване на нах. „Милин камък“, Брезник;
- образци от медното орудяване на нах. „Асарел“;
- образци желязорудно орудяване от района на гр. Брезник;
- самородно злато от района на Ихтиман.

Халкопирит, пирит, борнит, ковелин, минерали от гр. на халкоцита, нах. „Асарел“, дарение „Асарел-Медет“ АД

Самородно злато, района на Ихтиман, откупка

Светла Старирадева

3.3.5. Раздел „Материали“.

Във фонда и експозицията се съхраняват 2649 обрзоца от различни материали. Представени са следните теми: керамика (строителна и със специално предназначение), монокристали, стъкло, строителни материали, огнеупори, композитни материали за строителството, метали (черни и цветни) и сплави. Направена е съпоставка с първите материали, използвани от човека и материалите, получавани чрез най-новите технологии.

През 2025 г. са постъпили един образец в Основен фонд и два в Научно-спомагателния фонд към него.

Дарението е геополимер, за получаването на който се използва шлага – отпадък от производството на „Аурубис“, Пирдоп. Разработката е резултат на целенасочените усилия на учени от ИМК – БАН да намерят технология за превръщане на отпадъците в суровина.

Медал от геополимер, базиран на фаялитна шлага от „Аурубис“

Ирена Георгиева

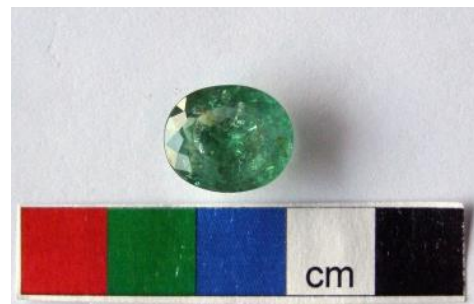
3.3.6. Колекция „Скъпоценни и декоративни камъни“.

Колекцията се формира от постъпилите във фондовете на музея природни минерали и синтетични материали с качества на ювелирна суровина. Част от образците са шлифовани и полирани. Колекцията съдържа 3116 образца в естествен и обработен вид.

През 2025 година в музея са постъпили общо 11 бр. образца (10 дарения и 1 откупка). Интерес представлява неонов-синият мед съдържащ турмалин – тип „Парайба“ от Мозамбик, както и турмалин – елбаит (Cu, Mn).

Турмалин тип „Парайба“, Мозамбик, дарение от Стоян Тонев

Турмалин елбаит (Cu, Mn), Мозамбик, дарение от Стоян Тонев

Колекцията се обогати с първия за музея зелен гранат (цаворит) от Танзания; обработени йолит (кордиерит) от Бразилия; монокристал от берил, т.н. „златен берил“ от Скарду, Пакистан, както и флуорапатит от нах. Черто де Меркадо, Мексико. Колекция „Ахати“ се допълни с нови образци от нах. Сиди Рахал, Мароко. Късопризматичният, двустранно нараснал аметист от о. Мадагаскар, е предназначен за темата „Идеални и реални кристали“.

Цаворит (гранат), Танзания, откупка

Берил „златен берил“ от Скарду, Пакистан, дарение от Алексей Беляков

Флуорапатит, нах. Черто де Меркадо, Мексико, дарение от Светлана Енчева

Аметист, о- в Мадагаскар, дарение от Димитър Пасев

Гергана Кацарска

3.3.7. Научни колекции.

В НМ „Земята и хората“ се съхраняват научни колекции на изявени български и чуждестранни учени, резултат от тяхната дългогодишна изследователска дейност.

През настоящата година постъпиха 2 обръзца в основен фонд – „колонен пясъчник“ от Парагвай и „херкимър“ кварц от САЩ и 4 бр. в научно-спомагателен фонд – ихнофосили от района на Айтос и метеорити от Чили, Русия и Либия.

Лариса Нешева

3.3.8. Обменен фонд.

През настоящата година в Обменен фонд постъпиха 6 обръзца пиомонтит-Рb и нежиловит от района на с. Нежилово, РС Македония.

д-р Петко Петров

3.3.9. Научно-спомагателен фонд.

Научно-спомагателеният фонд допълва образците от основен фонд. Тези образци са предназначени за научни изследвания, диагностика, научни разработки и др. През годината в НСФ са постъпили 306 бр. образца, като 126 бр. са дарения, откупки – 11 бр. и собствен сбор на музея – 161 бр. Разпределени са по теми – „История на Земята“, „Включения в минералите“, колекция „Ахати“ и „Скъпоценни камъни“, „Минерали с UV ефект“, образци за изследвания и диагностика.

Илиана Апостолова

3.4. Инвентаризация на фондовете на музея.

Като част от основната музейна дейност бе извършването на ежегодната инвентаризация на фондовете на музея (съгласно чл. 93 (1), 2 от Наредбата за отчитане и опазване на движимите паметници на културата). В нея се включиха активно всички служители на отдел „Фондове и експозиции“.

През 2025 г. графикът за инвентаризациите включваше извършване на инвентаризация по репрезентативния метод на раздели и експозиции: „Минерали на Земята“, „Минерални ресурси на Земята“, „Минерали на България“, „Минерални ресурси на България“, „Материали“, колекция „Скъпоценни камъни“, „Научни колекции“ и Обменен фонд. Извърши се пълна инвентаризация на колекция „Гигантски кристали“ и на благородните метали и скъпоценните камъни по утвърдения актуализиран списък (чл. 93 (1), 3. от Наредбата за отчитане и опазване на движимите паметници на културата).

д-р Петко Петров

4. ЕКСПОЗИЦИОННА ДЕЙНОСТ

4.1. Нови постъпления в постоянната експозиция.

4.1.1. Гигантски кристали

Една от най-атрактивните експозиции в музея, „Гигантски кристали“, продължава да е любимо място на любопитни ученици и възрастни, които искат да се запознаят с необятния свят на минералите, но и искат да узнаят повече за условията на образуване на гигантските кристали, как са били открити, как са се озовали в музея.

Десислава Рачева

4.1.2. Минерали на Земята

Експозицията към раздел „Минерали на Земята“ дава представа за разнообразното минерално царство на планетата ни. Някои от минералните видове са често срещани в природата, а други са изключителна рядкост – с единични находки в цял свят. Експонирани са образци, съперничаещи по качество с образци от световните музеи. Систематизирани са по химико-структурен признак и са поместени в 22 витрини. В тях присъстват малка част от съхраняваните във фондохранилището на раздела образци.

Валентина Тачева

4.1.3. Минерални ресурси на Земята

В класифициран ред е показано съществуващото на нашата планета Земя богатство от минерални ресурси, което човечеството използва от древността до наши дни и ще използва и в бъдеще. Експозицията показва значимостта на миннодобивната промишленост за напредъка на обществото и изчерпаемостта на минералните ресурси и увеличаване броя на критичните минерални суровини с нарастване на потреблението.

Десислава Рачева

4.1.4. Минерали на България

Експозицията на раздела показва минералното разнообразие на България: в 20 витрини са експонирани регионални и тематични колекции, а в още 6 витрини – уникални минерални находки от България, разпределени в няколко теми.

След обновяване на временна експозиция „Нови постъпления“, в постоянната експозиция на „Минерали на България“ бяха добавени няколко по-атрактивни образци: в Е 254 „Минерали от Мадански руден район“ – зелен феродоломит и вулфенит с хемиморфит; в Е 256 „Минерали от Витоша“ бяха експонирани нови находки на амфибол, турмалин, албит и титанит с илменит; във витрина Е 291 – нова находка на кристален рубин в мрамор от Мишевско и розов шпинел от Пирин.

E 256

E 291

E 254

Лариса Нешева

4.1.5. Минерални ресурси на България

Постоянната експозицията на раздела показва минералните богатства на страната. Представени са основните действащи, отработени и потенциални находища, които ще се разработват в бъдеще. В двадесет витрини са експонирани 410 обръзеца от основен фонд и 29 от научно-спомогателния на раздела. През годината беше актуализирана витрина Е 227 – „Медно-пиритни находища“ в частта, представяща нах. „Челопеч“.

*Златосъдържащо орудяване, нах. „Челопеч“,
сбор НМЗХ*

*Полиметално орудяване, нах. „Челопеч“,
сбор НМЗХ*

Светла Старирадева

4.1.6. Материали

Експонираните материали проследяват впечатляващото развитие на човешкото знание, вълплетено в технологии – от най-ранните природни суровини до високотехнологичните продукти на съвременната наука и индустрия.

Е 220 Монокристали

Ирена Георгиева

4.1.7. Скъпоценни и декоративни камъни

Експонирани са природни и обработени скъпоценни и декоративни камъни, както и изделия от тях. Сред колекцията се открояват добре познатите традиционни камъни – диамант, сапфир, топаз, аквамарин, смарагд и др., редките – танзанит, скаполит и екзотичните и непознати за широката публика евклаз, данбурит, тектит и др. Експозицията е една от най-атраktivните в музея.

Експозиция „Скъпоценни и декоративни камъни“

В постоянната експозиция на „Скъпоценни и декоративни камъни“ бяха добавени нови образци: Е 261 „Редки и екзотични скъпоценни камъни“ – диаспор и неговата скъпоценна разновидност султанит (обработен); във витрина Е 270 „Класически скъпоценни камъни“ бяха експонирани два природни рубина от знаменитото находище „Макар-Руз“, Полярен Урал, Русия, известно още като „Долината на рубина“.

Е 270

Е 261

Гергана Кацарска

4.2. Временни експозиции в музея.

4.2.1. Експозиция „Нови постъпления 2025“

Всяка година на 19 юни, когато музеят чества Деня на дарителя, се открива временна изложба. В пет витрини всеки раздел представя новите постъпления от дарения и теренни сборове през изминалия сезон.

Раздел „Минерали на Земята“

Е 172 – Експонирани са новите минерални видове, приети в музея през годината: квадридавин, нингъоит, призматин, алмейдаит, бабунаит-(Nd), шагамит, нежиловит, пиомонтит-(Pb). Във витрината са изложени също други ценни или визуално естетични новопридобити образци, като парареалгар, самородно желязо, син ранкинит, бенторит, ксенотим-(Y), томсонит-Ca, хабазит-Na и други. Показани са също и новопостъпилите скъпоценни камъни: полирани ахати, фасетиран гранат и черен благороден опал.

Витрина Е 172 Минерали на Земята

Валентина Тачева

Раздел „Минерали на България“

Е 170 – Експонирани са част от минералните образци, постъпили през годината като дарение от Фейсбук приятели на музея – ахати, ясписи, силицизирани корали и дървета от Източни Родопи с разнообразен колорит и рисунък.

Е 170 – „Минерали от България“, дарени от Фейсбук приятели на музея

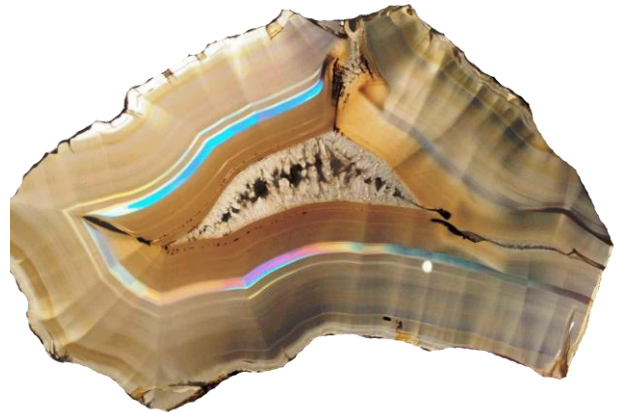
Е 169 – Експонирани са най-впечатляващите образци, постъпили през годината:

- виолетов флуорит от р-к „Андрю“, дарение от Валентин Савов;
- ирис ахат от Рабово, дарение от Росен Драганов;

- силицизирани корени на палма от Царево, дарение от Димитър Стоянов;
- пегматитови образци от Чепеларе, дарение от Стоян Бояджиев и Злати Златев;
- епидот с калцит – стари находки от отдавна затвореното находище Пропада, дарение от Валери Костов;
- друза от стилбит, дарение от „Асарел-Медет“ АД;
- сфалерит – клейофан от р-к „Андрю“, сбор на Петко Петров;
-

*Сфалерит (клеюфан),
рудник „Андрю“, сбор Петко Петров*

*Ирис ахат, с. Рабово,
дарение от Росен Драганов*

- нова находка от иглест гипс с осакаит, намуит и вад от р-к „Бориева“, откупка
- калцит – скаленоедър от р-к „Дружба, откупка.

Е 169 – „Минерали на България“

Лариса Нешева

Раздел „Минерални ресурси на България“

Във витрина Е 168, представяща новите постъпления в раздел „Минерални ресурси на България“, са показани:

- образци от първичното медно орудяване, циментационната зона и зоната на окисление на находище „Асарел“. Нови за музея са: молибденит, стилбит, барит и вавелит – дарение от „Асарел-Медет“ АД
- сондажна ядка с макроскопски видимо самородно злато, нах. „Милин камък“ – дарение от Диан Страхилов, „Брезник минералс“ ЕООД
- нефт и кондензат от български находища музеят получи от доц. д-р Никола Димитров Ботушаров от СУ „Св. св. Кл. Охридски“

- образци от желязородно орудяване от хълма „Бърдо“, Брезник и Големи връх, Ерулска планина

Халкопирит в напреднал стадий на заместване от ковелин, нах. „Асарел“

Нефт и кондензат от български находища

Част от новите постъпления в Е 168

Светла Старирадева

Раздел „Материали“

Във витрина Е 168 са експонирани:

- юбилеен медал от геополимер, базиран на фаялитна шлака от „Аурубис“ гр. Пирдоп, дарение от доц. Александър Николов, ИМК – БАН;
- антимон, произведен в КЦМ – Пловдив, дарение от Валери Костов;
- отработен меден катализатор от производството на водород в Лукойл Нефтохим, Бургас, дарение от Михаил Дойнов;
- кремъчни ножове от палеолитното находище в с. Муселиево, Никополско, дарение от доц. Свобода Сиракова.

Антимон, геополимер от активирана шлака

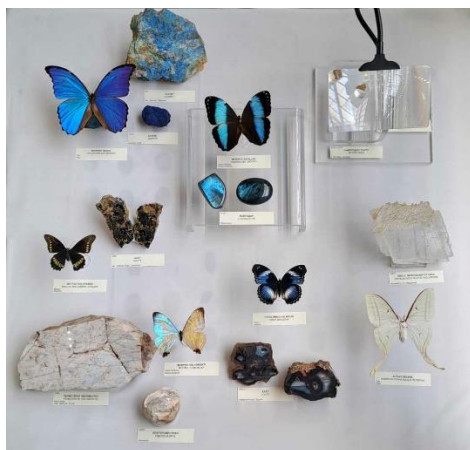

Отработен меден катализатор, кремъчни ножове

Ирена Георгиева

4.2.2. „Минерали и цветни твари. Рисува Природата“

Тази провокативна временна изложба бе открита през пролетта и се радва на нестихващ интерес сред малки и големи. В нея минералите срещат твари с удивително подобни цветове и шарки. Например Смарагдовият бръмбар дължи името си на наситено зеления цвят, подобен на цвета на смарагда (изумруда). Самородната сяра сякаш е обагрива в жълто пеперудата Сяра с оранжева лента, а името Златен скорпион само избира златото за „партньор“. Посетителят научава, че и при минералите, и при животинките Природата използва не само пигменти, но и оптични ефекти, за да постигне невероятни иризиращи цветове. Това е илюстрирано чрез искрящо сините пеперуди Морфи и преливащият в синьо минерал лабрадор.

Две от витрините на изложбата

Светлана Енчева

4.2.3. „Ясписи от Средногорието“ – колекция на Ванюша Иванов.

За Пролетното изложение на минерали, скъпоценни камъни и фосили бе направена гостуваща изложба на дългогодишния колекционер и дарител на музея Ванюша Иванов. В една витрина той представя редки полирани срезове на ясписи от Средногорието – конкреции с различни размери – от 1-2 см до 1 м.

Е 166 „Ясписи от Средногорието“ – колекция Ванюша Иванов

Временна експозиция „Умни минерали за умни телефони“ е все така актуална във връзка с темата за „Критични и стратегически суровини“ и продължава съществуването си в залата за временни изложби в югоизточната част на експозиционната зала.

4.3. Временни експозиции извън музея

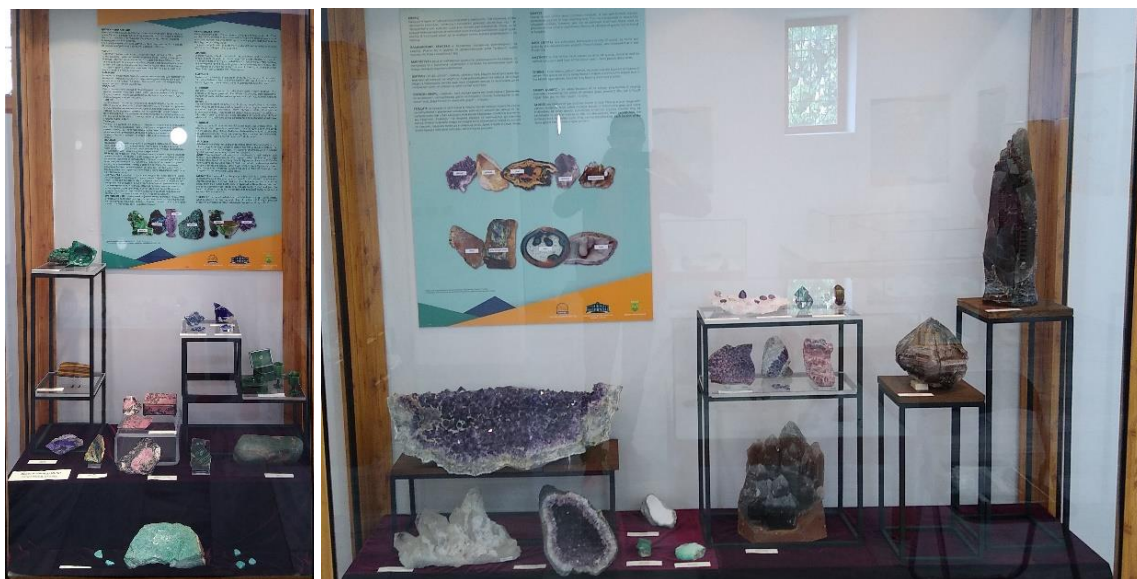
4.3.1. „Минералите – неувяхващите цветя на Природата“ в Общински исторически музей Плевен.

От 18.05 до 20.09.2025 г. НМЗХ гостува в Исторически музей, гр. Плевен с изложба „Минералите – неувяхващите цветя на природата“, която бе посрещната с голям интерес.

4.3.2. Гостуваща изложба в Общински исторически музей, Ивайловград.

От 2022 г. продължава гостуването на музея в Исторически музей, Ивайловград. В изложбата, освен традиционно представяните пред публиката скъпоценни камъни и гигантски кристали има отделено място и за минерали от община Ивайловград.

Част от гостуващата в Общински музей Ивайловград изложба

Лариса Нешева

4.3.3. „Медта – древна и съвременна“ в БАН

Временна експозиция „Медта – древна и съвременна“ беше открита по време на Информационно популяризиращ форум „Критичните и стратегическите суровини: експертни мнения и доминиращи нагласи в общественото мнение“, състоял се на 11.11.2025 г. в Централното управление на БАН. Форумът представи социологическите проучвания, проведени от учени от БАН, като част от програмата „Критични и стратегически суровини за зелен преход и устойчиво развитие“ и цели да бъде оценено социално икономическото въздействие на добива и преработването на критичните и стратегическите суровини (КСС) както върху българската икономика като цяло, така и върху доходите и стандарта на живот в България.

Експозицията показва образци от различни генетични типове медна руда, добивана от медно каменната епоха до днес в находища и рудопроявления от цяла България. Показва със снимки историята на рудодобива на мед, както и съвременния подход за добив с грижа за опазването на природата.

Част от образците в експозицията

Откриването на експозиция „Медта – древна и съвременна“

д-р Петко Петров

4.3.4. Критични суровини от България

Десислава Рачева и Гергана Кацарска представиха тематична експозиция „Критични суровини от България“ от фондовете на НМ „Земята и хората“ на бизнес форум ‘Financing the Stone’, в гр. София, на 24.06.2025 г.

Десислава Рачева

5. ДИГИТАЛИЗАЦИЯ

5.1. Цифровизация на образците от фондовете

Цифровизацията на образците от фондовете е на няколко нива.

От 1996 г. в музея работи компютърна инвентарна картотека, която обхваща образците от основен, обменен и научно-спомогателен фонд. Към 31.12.2025 година в инвентарната картотека са вписани всичките 21 789 инвентарни единици от основен фонд, 3093 от обменен фонд и 9 763 от научно спомогателен фонд.

Работи се и по фотодокументацията на образците от основен фонд. Към момента има направена фотодокументация на общо 20 856 минерални образца от основен фонд. Дигитализацията на културните ценности е извършвана основно с цифрово фотографирание на експонати от основен фонд.

До момента е направена фотодокументация на всички витрини в експозицията, като след всяко разместване се прави нова фотодокументация на съответната витрина.

Има действаща виртуална разходка из експозициите на музея, в която могат да се видят с големи детайли всички експозиции с наличните в тях над 4200 образца.

д-р Петко Петров

5.2. Постоянни експозиции

На интернет сайта и фейсбук профила на музея е достъпна виртуална разходка с интерактивни тагове за всички 126 витрини от постоянната експозиция, 12-те сектора с гигантски кристали, пространствата с временни експозиции, интерактивния и геоложкия кът. Изготвена е по проект, финансиран от Национален фонд „Култура“.

Светла Старирадева

6. УЧЕБНО-ОБРАЗОВАТЕЛНА ДЕЙНОСТ

6.1. Образователни пространства

6.1.1. Образователен кът за деца

Образователният кът е обособено пространство в експозиционната зала с няколко модула. В него са създадени условия от 3- до 12-годишни деца, заедно със своите придружители, чрез игри да учат и да правят лични открития. Интересът към Къта не намалява дори четиринайсет години след създаването му.

През изминалата година децата, посетили Къта, са общо 1087, от които 1012 със заплащане и 75 със свободен вход. Те са идвали основно със свои близки, по-рядко в групи от училища, детски градини, занимални, детски центрове. От откриването му Кътът е посетен от общо 23 773 деца.

През 2025 г. в Детския кът по време на Есенното изложение на минерали, фосили и скъпоценни камъни се проведеха две Образователни игри „Треска за злато“ с общо 108 участника.

Ивайло Данов

6.1.2. Учебно интерактивно пространство в експозиционната зала.

Интерактивният кът е зона за взаимодействие между музейната публика и лектори или водещи. Пространството е оборудвано за прожекции на филми или презентации с голям телевизионен екран. Има и условия за постерни или други изложби.

Филмова прожекция в Интерактивния кът

През 2025 г. в Интерактивния кът се проведеха следните образователни занимания:

- Образователна презентация от Кирило-Методиевския Научен Център при БАН, предназначена за ученици и преподаватели от НГДЕК „Св. Константин-Кирил Философ“, по случай 14 февруари – Успението на Свети Кирил. Тя беше посетена от 30 души.
- Бяха направени 8 прожекции на научнопопулярни филми за 119 посетители, от които 104 деца и 15 възрастни.

Ивайло Данов

6.1.3. Кабинет по геология

Към въздействието от експозиционната зала Музеят добавя потенциала на Кабинет по геология с голяма образователна колекция и с условия за опити и практически упражнения. Заниманията в Кабинета правят достъпни геоложките знания, запознават с разпространени минерали (над сто), десетки видове скали и основни групи вкаменелости.

Основните сбирки са представени в шест витрини: Минерали; Минерални ресурси; Магмени скали; Седиментни скали; Метаморфни скали и Вкаменелости.

През 2025 година бяха обработени общо 16 новопостъпили образеца в Образователната колекция.

През годината в Кабинета бяха представени 22 презентации на теми от Школата по геология и минералогия, посетени от общо 156 участника.

Занимание на Школата по геология и минералогия в Геоложкия кабинет

Ивайло Данов

6.1.4. Други

Образователно занимание за минералите, организирано съвместно с Дирекцията на Природен парк „Витоша“ на Детския екостационар „Белите брези“, по случай 1 юни – Деня на детето. В него участваха 36 деца.

Ивайло Данов

6.2. Образователни програми

През 2025 г. успешно бяха приложени нови начини на преподаване в създадените образователни програми. През годината бяха проведени общо 53 образователни занимания по 31 различни теми с 600 участника.

Геоложка екскурзия до Лозен

Ваканционни игри

Ивайло Данов

6.3. Видеопроекции, компютърни презентации

През 2025 г. в НМЗХ се състояха 8 проекции на научнопопулярни филми с общо 119 зрители, от които 104 деца и 15 възрастни и 22 представяния на учебни презентации за общо 156 участника в Школата по геология и минералогия. Общо зрителите на образователни филми и презентации през годината бяха 305.

Ивайло Данов

6.4. Музейна игра

През март 2022 г. стартира „Музейна игра – Намери и се снимай!“, като способ за допълнителен контакт с публиките на музея. Всеки петък, на сайта и във Фейсбук страницата, се публикува въпрос, свързан с експозициите. Условието е да се изпрати верен отговор и снимка до витрината или образеца, свързани с въпроса. От участниците, изпратили верни отговори през седмицата, посредством томбола, се определя печеливш, а наградата е минерален образец. Музейната игра бързо набра популярност, основно сред младите почитатели на музея и се оформи ядро от постоянни участници.

През 2025 г. играта продължи. Бяха зададени 31 въпроса. Участваха над 50 души. Някои от отговорите се отличиха с подробни познания, показващи целенасочен интерес към минералогията.

Елица Димитрова

7. НАУЧНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ

През 2025 г. беше извършена диагностика на образци от фондовете или новопостъпили образци за насочване на Фондова комисия, както и за научни изследвания, резултатите от които се докладват на научни конференции.

7.1. Научно-изследователски теми.

7.1.1. „Цинкови и железни сулфати“

Петко Петров, съвместно с колеги от Софийския университет изследват цинкови и железни сулфати от Мадан.

7.1.2. „Рубин от с. Мишевско“

Петко Петров, съвместно с колеги от ГИ, БАН изследва минерализация с рубин от района на с. Мишевско, собствен сбор на Петко Петров и Росен Драганов.

7.1.3. „Сфалерит – клейофан и марматит от Мадански руден район“

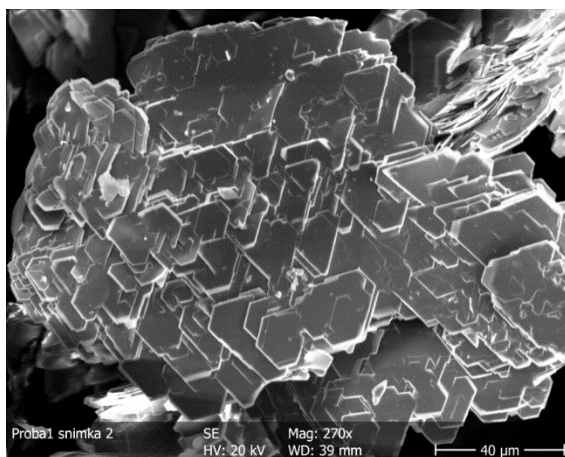
Петко Петров, съвместно с колеги от ГИ, БАН работи по изследване на проби от различно оцветен сфалерит от различни находища.

7.1.4. Идентификация на циментова компонента в исторически и съвременни хоросанови мазилки.

Денка Янакиева и Светлана Енчева извършиха редица изследвания на образци от хоросанови мазилки и публикуваха нов подход за определяне на циментното съдържание в тях с комбинирани аналитични методи.

7.1.5. Изследване на фазовия състав на съвременно минералобразуване в стара галерия на рудник Бориева.

Лариса Нешева и Светла Старирадева, съвместно с колеги от БАН, извършиха изследване на нови находки на осакаит и цинково-манганов вад с гипс от р-к „Бориева“.

Електронно-микроскопска снимка на осакаит, р-к „Бориева“

7.1.6. Изследване на манганови минерализации в Средногорската металогенна зона, във връзка с изготвяне на дисертационен труд от Силвия Чавдарова.

7.2. Лаборатории.

Рентгенова лаборатория – извършени са 141 броя рентгеноструктурни изследвания на минерали за докладване на фондови комисии и по научни теми на специалисти от музея.

Лаборатория по оптична микроскопия – в електронната база има вписани 1300 дюншлифа.

Шлифова лаборатория – срязани и полирани, като част от подготовката за докладване пред идентификационна и фондова комисия, са 81 образца: 28 бр. ОФ и 53 бр. НСФ.

7.3. Научни публикации

1. Delcheva, D., N. Tsankova, R. Nikolova, V. Kostov-Kytin, **Petko Petrov**, S. Atanasova-Vladimirova, I. Piroeva. 2025. Crystal-chemical study of melanterite in stalactites from an old mine work near the town of Madan, Central Rhodopes, Bulgaria. Review of the BGS, vol. 86, part 2, 2025, p. 39–47.

2. Ставрев, М., И. Маринов, К. Попов, К. Русков, **Силвия Чавдарова**, А.Хиков, И. Пейчева. 2025. Пространствени геохимични асоциации в Мо-Ag-Au-W-Bi-полиметално находище Бабяк, Западни Родопи (България). Сп. БГД, год. 86, кн. 2, 2025, с. 167–180.

3. **Petko M. Petrov**, R. D. Vassileva, S. Georgieva, **Svetla A. Stariradeva**. 2025. LA-ICP-MS and EPMA study of sphalerite – cleiophane and marmatite of the Madan ore field, Rhodopes, Bulgaria.

4. I. Tsanev, **Petko Petrov**, P. K. Petrova, O. Kostadinova, K. Marinova, S. Pristavova, R. Titorenkova. 2025. Optical Spectroscopic Characterization of Cr³⁺-Bearing Corundum from Mishevsko Village, Eastern Rhodopes, Bulgaria. Review of the BGS, vol. 86, part 2, 2025, p. 54–58.

5. Stavrev, M. R. D. Vassileva, S. Georgieva, **Silvia Chavdarova**, I. Peytcheva. 2025. Geochemical and mineralogical insights into early Eocene greisen-like hydrothermal zones and pegmatites from the Babyak- Vishteritsa area: differentiation via white mica composition. Review of the BGS, vol. 86, part 2, p. 138–144.

6. Hikov, A., **Petko Petrov**, S. Kurylo, G. Avdeev, M. Stavrev, Z. Milakovska. 2025. New data for manganese mineralization from the area of Kochash village, Eastern Rhodopes. Review of the BGS, vol. 86, part 2, p. 150–155..

7. **Денка Янакиева**, **Светлана Енчева**, Е. Кантарева-Дечева, И. Ванев, Х. Станчев, П. Цветков. 2025. Нов подход за идентификация на циментова компонента в исторически и съвременни хоросанови мазилки с комбинирани аналитични методи. Сп. БГД, год. 86, кн. 3, 2025, с. 337–342.

8. **Златева-Узунова, Р.** 2025. Техничко-типологическа и суровинна характеристика на ранно енеолитния кремъчен ансамбъл от обект Ябълково. In Saus. (Studia Archaeologica Universitatis, SUPPL. VIII, Sofia, „313-342

9. Сиракова, С., **Р. Златева-Узунова**, Е. Начева. 2025. Късни праисторически каменни ансамбли от обект 88/1 при с. Градище, общ. Шумен. SUPPL. VIII, Sofia, 343-362.

10. Kantareva–Decheva E., St. Stanev, **D. Yanakieva**, H. Stanchev. 2025. Technical and Technological Study of Alexandrovo Tomb's Wall Painting. In: The Alexandrovo Tomb. 20 years later. Изд. Фондация Балканско наследство, София.

11. Станилов С., М. Инкова, **Д. Янакиева**, **С. Енчева**, Хр. Станчев. Предварителни резултати от изследването на проби от хоросан от новооткрита цистерна във Вътрешния град на Плиска. Феноменално минераложко откритие в строителния материал. – В: *Плиска – Преслав. Феноменът Плиска*. София, т. 14, с. 442–454 (на бълг. ез. с англ. резюме; под печат).

Лариса Нешева

7.4. Научно-популярни публикации

Енчева, С. Представяме ви: Минерали и цветни твари. Рисува природата. Сп. Минно дело и геология, 5-6, 2025.

Нешева, Л. Представяме ви: Златно - полиметално находище „Чала“. Сп. Минно дело и геология, 7-8, 2025.

Старирадева, С. 19 юни – Ден на дарителя в НМ „Земята и хората“. Сп. Минно дело и геология, 9, 2025.

Старирадева, С. 19 юни – Ден на дарителя в НМ „Земята и хората“. Сп. Геология и минерални ресурси, 2025.

Публикации във фейсбук страницата на музея – Св. Старирадева изготвя информация за 3 –те Изложения на минерали, фосили и скъпоценни камъни и Деня на дарителя.

Лариса Нешева

7.5. Участие в научни форуми и конференции.

7.5.1. Научна работна среща по международен интердисциплинарен проект на Европейската научна комисия, 08.05.2025 г.

На 8-ми май в НМЗХ се проведе работна среща, свързана с изучаването на праисторически каменни артефакти от нефрит и жадеитит/омфацитит на Балканите (Международен интердисциплинарен проект на Европейската научна комисия: Polished stone tool biographies and their social and economic impact in the Aegean Neolithic). Проектът се ръководи от археолога-праисторик д-р Ласе Соренсен от Националния музей в Копенхаген (Дания) и включва голям интердисциплинарен екип от археолози и геолози, като за срещата присъстваха специалисти от музея и 10 учени от Дания, Гърция, Турция, България, Австрия и Сърбия.

7.5.2. Юбилейна Научна конференция с международно участие „Геонауки“ 2025.

Светлана Енчева, Денка Янакиева, Петко Петров, Светла Старирадева, Силвия Чавдарова участваха в научната конференция с 4 презентации и 3 постера.

7.5.3. Национална научна конференция „120 години музей Сливен. Историческа памет и културно наследство“ в чест на 95-годишнината на Васил Дечев, 30-31 октомври 2025. Десислава Рачева и Ирена Георгиева участваха в научната конференция с една презентация на тема „ОБРАЗОВАТЕЛНАТА ДЕЙНОСТ В НАЦИОНАЛЕН МУЗЕЙ „ЗЕМЯТА И ХОРАТА“ – МОСТ МЕЖДУ „УЮТА“ НА БЕТОНА И КРАСОТАТА НА ВЕЧНАТА ПРИРОДА“.

7.5.4. Конференция „Природата и знанието: Нови хоризонти пред природонаучните музеи в България“, организирана от Природонаучния музей в Пловдив на 28.11.2026 г. Участваха Светлана Енчева и Петко Петров. Доклад „Съхраняване на минералното разнообразие. Инициатива на Национален музей „Земята и хората“ изнесе Светлана Енчева.

7.5.5. Участие в бизнес форум ‘Financing the Stone’. Кръгла маса с международно участие „Обсъждане потенциала на България и Централна и Източна Европа като стратегически център в глобалните вериги за доставки на критични метали и редкоземни елементи“. На 24.06.2025 г. в гр. София. Десислава Рачева и Гергана Кацарска представиха колекция „Критични суровини от България“ от фондовете на НМ „Земята и хората“.

Лариса Нешева

8. УЧАСТИЕ В ПРОГРАМИ И КОНКУРСНИ ПРОЕКТИ

8.1. Национална научна програма „Критични и стратегически суровини за зелен преход и устойчиво развитие“

През 2025 година нашият музей взе активно участие в Националната научна програма „Критични и стратегически суровини за зелен преход и устойчиво развитие“ на Министерството на образованието и науката.

Програмата е с водещ партньор Българската академия на науките, а сред партньорите са Софийският университет „Св. Климент Охридски“, Минно-геоложкият университет „Св. Иван Рилски“, Аграрният университет-Пловдив, Университетът по хранителни технологии-Пловдив, Национален музей „Земята и хората“ и Селскостопанската академия.

Програмата има за цел провеждане на фундаментални и научно-приложни изследвания за установяване потенциала на България за критични и стратегически суровини, в това число проучване, екологосъобразен добив и ефективна преработка на първични природни ресурси, отпадъци от преработката им и вторични ресурси (резултат от рециклиране).

Важна цел на Програмата е оценка на социалните ефекти от използването на суровините и изследвания за намаляване и предотвратяване на вредното влияние на добива и преработката им върху околната среда (води, почви, речни седименти и въздух).

д-р Петко Петров

8.2. Проект на ОИМ гр. Брезник

През 2025 г. НМ „Земята и хората“ участва в проект на Общински исторически музей гр. Брезник. Проектът предвижда обособяването на нова експозиционна зала и разполагането на постоянната експозиция „Брезник – корените на общността“. Целта на проекта е да събере в едно музейно пространство всичко, свързано с историята на Брезнишкия край. Експозиционното пространство, определено за тема „Рудодобив“, беше разработено от Петко Петров и Светла Старирадева.

Образци от желязна и манганова руда от района на брезнишкото „Бърдо“

Светла Старирадева

8.3. Конкурсни сесии на МК и НФ „Култура“

Проекти, спечелени през 2024 г., реализирани през 2025 г.

Проекти по сесии на Министерство на културата

„Скритата красота на минералите. Допълване на постоянна експозиция „Минерали на Земята“ с нова витрина луминесциращи минерали.“ Сесия за целево финансиране на проекти в областта на движимото културно наследство, музеите и художествените галерии. Тема: Дейности по представяне на движимото културно наследство в музеите и художествените галерии.

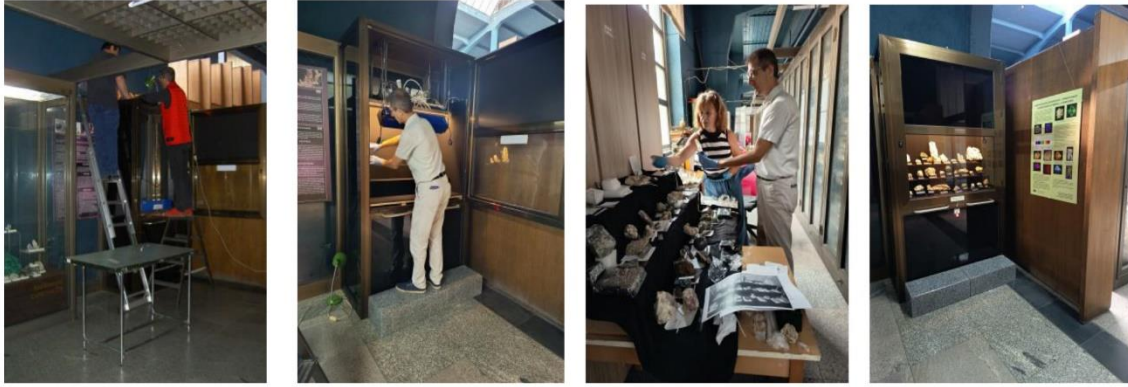
С реализацията на проекта една от постоянните експозиции на НМ „Земята и хората“ беше допълнена с витрина със специализирано късо- и дълговълново ултравиолетово осветление. Във витрината по атрактивен начин се демонстрират малко познати за широката публика свойства на луминесциращите минерали и на достъпен език се обяснява същността на явлението луминесценция. Съществен елемент от концепцията на експозицията е възможността посетителят сам да управлява смяната на светлините. Внасянето на нов елемент в постоянните експозиции на музея затвърждава позицията му на културна организация, която непрекъснато развива и обновява изложбените си пространства.

Линк към YouTube канала на НМ „Земята и хората“ с плейлиста на видеа, създадени в рамките

на

проекта:

https://www.youtube.com/playlist?list=PL54pAvBFS_2OxVCp1kf59zZqKsyNKrhkc

Проекти, финансирани от Национален фонд „Култура“, Програма „Културно наследство“.

„Кристали разказват истории. Създаване на дигитални двойници и образователни клипове за експонати от експозиция „Гигантски кристали.“

По проекта са създадени образователни видеа, „дигитални двойници“, за седем експоната от най-известната и атрактивна експозиция на музея – „Гигантски кристали“.

„Дигиталният двойник“ е точно копие на оригинален музеен експонат, създадено по специална технология. Резултатът е висококачествено видео, което по впечатляващ и информативен начин показва експоната като 3D модел в специална среда. Клиповете са придружени от образователни текстове на български и английски език, които разкриват не само основните характеристики на избраните експонати, но и разказват част от геоложката история на Земята.

Клиповете могат да бъдат гледани в специализирана плейлиста в YouTube канала на музея, в специализирана подстраница на Уеб сайта на музея и в неговата Фейсбук страница.

Линк към YouTube канала на НМ „Земята и хората“ с плейлиста на видеа, създадени в рамките на проекта (български език):
https://www.youtube.com/playlist?list=PL54pAvBFS_2MbivvzJd6RNR6kupA2ZcV

Линк към YouTube канала на НМ „Земята и хората“ с плейлиста на видеа, създадени в рамките на проекта (английски език):
https://www.youtube.com/playlist?list=PL54pAvBFS_2N5AMFTqWRp21s-jHK1h5kn

Проекти, спечелени през 2025 г. и реализирани през 2025 г.

Проект на Министерство на Културата, Програма „Помощ за книгата“ - „Златен фонд на Национален музей „Земята и хората“

По проекта е създаден двуезичен цветен фотоалбум. Включените в него художествени фотографии са на образци, достойни да влязат в Златен фонд на който и да е минераложки музей по света. Албум, в който снимките на образците говорят за тях повече от текста, особено на непрофесионалиста.

Проекти, подадени през 2025 г., предвидени за реализация през 2026 г.

Проект по сесия на Министерство на Културата

Сесия за целево финансиране на проекти в областта на движимото културно наследство, музеите и художествените галерии. Създаване на временни експозиции с движими културни ценности от фондовете на музеите и художествените галерии.

Временна експозиция „Внимание! „Падащи звезди“. Светът на метеоритите“

Временната експозиция „Внимание! Падащи звезди“. Светът на метеоритите“ ще представи в две подвижни витрини фрагменти от известни метеорити от различни точки на света. Информационните материали към изложбата ще бъдат визуализирани в двуезично (BG/ENG) интерактивно приложение за тъч-скрийн монитор. Резултати по сесията се очакват в началото на 2026 г.

Национален фонд „Култура“, Програма „Културно наследство“.

„Виж скъпоценните камъни отблизо“ – видеопредставяне на експозиция „Скъпоценни камъни в дигиталните устройства и уеб каналите на НМ „Земята и хората.“ Проектът е класиран като резерва.

Благовеста Кирова

9. КУЛТУРНА ДЕЙНОСТ

9.1. Изложби.

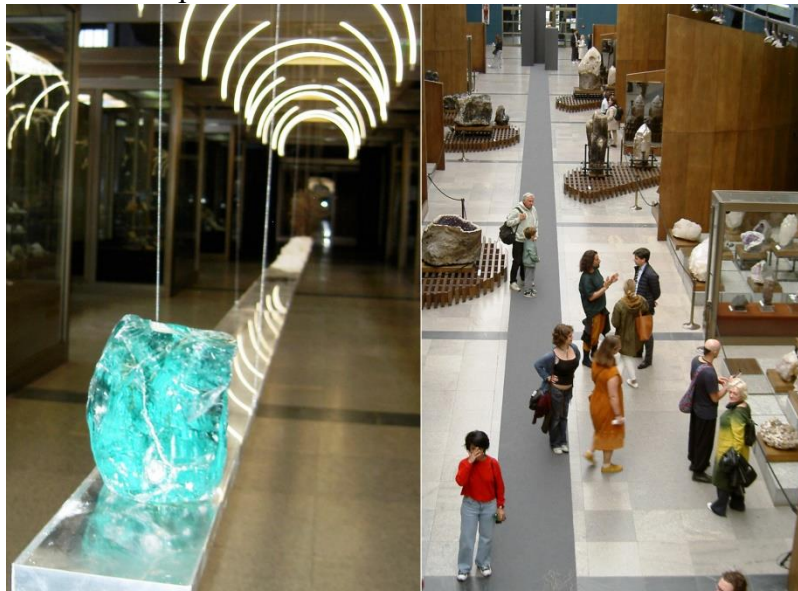
За 2025 г. са реализирани общо 28 изложби с различно съдържание и насоченост.

Постерните изложби за Световния ден на водата, Деня на Земята и Деня на околната страна предоставяха интригуваща информация на публиките.

Традиционно за музея изложбите с минерални образци „Умни минерали за умни телефони“, „Зелената приказка на камъка“, „Нови постъпления“ са сред търсените и предпочитани от публиката. С особен интерес бе посрещнатата изложбата „Минерали цветни твари. Рисува Природата“, съчетаваща света на инсектите и минералното царство по интригуващ начин.

През 2025 продължи сътрудничеството с г-н Ванюша Иванов. През април неговата временна изложба „В чудния свят на конкрециите“ бе заменена с нова – „Ясписи от Средногорието“.

Също през април бе представена и изложбата „Високи гласове“, съвместно с Галерия Клуб – Топлоцентра за отбелязване на 20-тата годишнина на Държавен културен институт към министъра на външните работи.

Моменти от изложба „Високи гласове“

Четири фотоизложби намериха място в експозиционната зала на НМЗХ през 2025 г.: фотосите на Българско пещерно дружество „Прилепите на Виетнам“ на Хелиана Дундарова и Ладислав Цветков, „Малките обитатели на голямото море“ – подводна макрофотография на Александър Шинков и Веселин Киров и „Минерална Вселена“, фотоизложба на Камелия Маринова.

Художникът Радко Мурзов чрез платната си, включени в изложбата „Кристализация II“, демонстрира нетрадиционното приложение на солта (халит) като част от експресивна художествена техника.

Изложба „Кристализация II“ на Радко Мурзов

„Празник на цветята“ – изложба икебана

Изложбата „Земя и огън – чрез глина, към наследство“ на клуб „Единство и Инклузия“ показва връзката между природни материали, изкуство и културното наследство и минерали, фосили и керамика.

Школата Sogetsu Ikebana показа хармония и красота в две изложби „Празник на цветята“ през март и „Танцът на цветята“ през октомври.

Международна изложба-турнир на декоративни риби-гупи, организирана от „Гупи клуб БГ“ бе показана през месец юли.

д-р Радка Златева

9.2. Концерти

Културната програма на НМ „Земята и хората“ и през 2025 г. бе богата на различни концертни изяви – 27 бр.

Симфониета Видин осъществи пет концерта с разнообразен репертоар.

Плакати от концерти на Симфониета Видин

Софийският камерен хор „Васил Арнаудов“ изнесе концерти на 22 март и 13 декември. Детската музикална школа на Свилен Матеев зарадва публиката с изпълнения на малките пианисти с три концерта през м. декември.

Като част от XXXIII Международен конкурс за инструменталисти и композитори „Музиката и Земята“ бяха осъществени четири концерта в периода 22 – 26 април: тържествен концерт, посветен на 22 Април – Международен Ден на Майката Земя; концерт на проф. Таро Фунаяма; концерт на Фумие Фукуи; Гала концерт на лауреатите конкурса.

Концерт на Дамски камерен хор „Лира“ и Женски хор „Арфа“ привлече почитателите на хоровото изкуство на 31 май.

Клавирен концерт в памет на големия органист, пианист и ерудит Янко Маринов се състоя на 7 юни. Сред изпълнителите бяха множество от приятелите и колегите му.

Плакат от концерта в памет на Янко Маринов

Момент от концерт на Етно хор „Зефира“

В концерта на Етно хор „Зефира“ и приятели на 13 юни прозвучаха песни от различни култури – в нови аранжименти.

Благотворителният концерт на консорт „Concerto antico“ се състоя на 29 юни.

Като част от Фестивал „Изкуствата за Земята“ бяха реализирани 4 концерта. На 26 октомври XVIII Международен конкурс „Албер Русел“ бе закрит с гала концерт на лауреатите.

Фондация „Българско Изкуство – Орфеев Завет“ със съдействието на Министерството на културата организира три концерта.

Специално музикално събитие – „Докосване до българското културно наследство“, представено от пианистката Ивана Говедарска-Ролдао, с участието на ученици от НМУ „Любомир Пипков“ се състоя на 10 декември. Концертът е част от докторантурата на Ивана Говедарска в Университета в Авейро, Португалия.

Плакат от концерт „Докосване до българското културно наследство“ на Ивана Говедарска-Ролдао

Момент от концерт на детската музикална школа на Свилен Матеев

д-р Радка Златева

9.3. Други изяви

Моден салон „Абитуриенти“ се проведе от 20 до 27 януари, с участието на водещи дизайнери на модно облекло.

С тържествени чествания бяха отбелязани: успение на св. Константин Кирил – Философ, съвместно с КМНЦ-БАН (14 февруари), 10 години от основаването на Българско пещерно дружество, съвместно с Генералната асамблея на Балканския спелеоложки съюз и Българско пещерно дружество (29 и 30 март); 70 години от приемането на България в ООН и 80 години от създаването на ООН, съвместно с Дружество за ООН в България (11 декември).

Момент от тържествено честване на 70 години от приемането на България в ООН и 80 години от създаването на ООН

През 2025 година в НМ „Земята и хората“ се състояха шест конкурса:

- XXXIII Международен конкурс за инструменталисти и композитори „Музиката и Земята“ (22-26 април);
- Национален ученически конкурс „Зелената планета“ (25 септември);
- Международен конкурс „Заедно в 21 век“ (25 септември);
- Национален ученически конкурс „Куба – далечна и близка“ с организатори Асоциацията за приятелство „България – Куба“, СБУ, СБП, Фондация „Устойчиво развитие за България“, МОН, Посолството на Република Куба (20 октомври);
- Музикален конкурс „Албер Русел“ (22-26 октомври);
- XXXIII Национален ученически конкурс „Българският принос в света на науката, технологиите и иновациите“, организиран от Национален клуб „Родолубие (14 ноември).

Моменти от Национален ученически конкурс „Куба – далечна и близка“

През 2025 г. НМЗХ бе домакин и на представянето на две нови книги: на 2 октомври на Злати Златев – „Магии, шамани и скъпоценни камъни в Мозамбик“ и на 16 октомври на Надежда Делева – „Илия Делев – скъпоценностите на един българин“ – биографичен и историко-културологичен албум за живота и делото на дарителя на НМЗХ.

Надежда Делева на представянето на своята книга „Илия Делев – скъпоценностите на един българин“

На 7 януари бе официалното представяне на фотоалбум, посветен на изследванията на прилепите, пещерите и екосистемите в национален парк Кат Ба, Виетнам – дело на Ладислав Цветков и Хелиана Дундарова в рамките на проект между БАН и Виетнамската академия на науките.

Дарителската програма „Ти и Lidl“ обяви одобрените за финансиране проекти (социално значими, граждански, свързани с образованието, опазването на околната среда, съхранението на богатата българска култура и историческо наследство) и награди победителите за 2025 г. (9 януари).

Награждаване на победители на дарителската програма „Ти и Lidl“.

Момент от STEM състезание по роботика.

Националният музей „Земята и хората“ беше домакин на STEM състезание по роботика на 9 март.

Наградите на „Книговище“ бяха връчени тържествено на 17 май, като отличиха деца и класове за активно четене и творчество.

Също на 17 май НМ „Земята и хората“ традиционно взе участие в инициативата „Европейска нощ на музеите“.

Заснемане на визитка на участник в телевизионното предаване „Пееш или лъжеш“ на Нова телевизия бе осъществено на 4 септември.

На 23 ноември бе представен специален двуезичен албум „65 години Детски хор на БНР“, разказващ историята на хора и музиката, превърнали хорът в легенда.

Театър „Вятър“ със своето представление „Замъкът“ по Ф. Кафка гостува в НМЗХ на 24 ноември.

Обложка на албум „65 години
Детски хор на БНР“

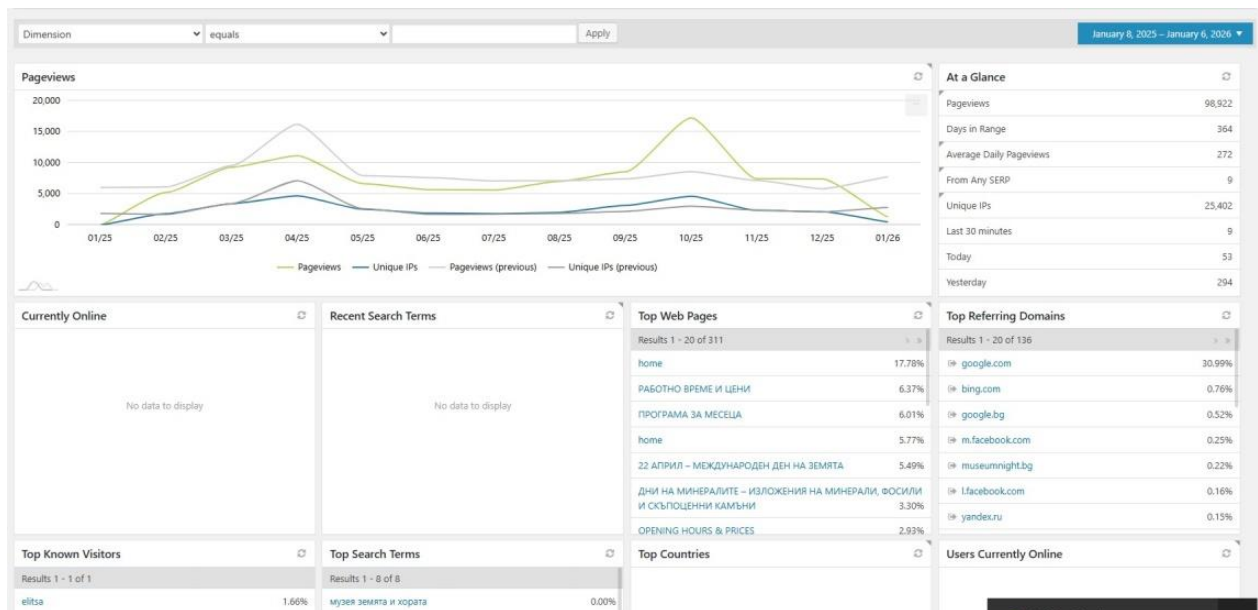

Концерт на оркестър Симфониета София с
диригент Свилен Симеонов по случай 22 април

д-р Радка Златева

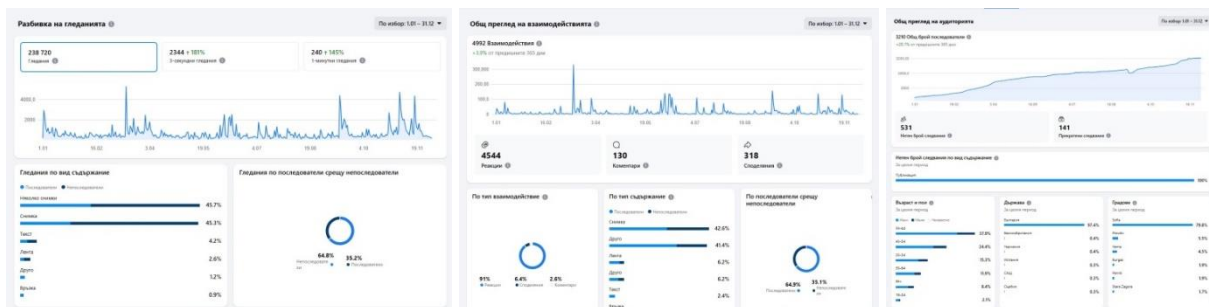
10. WEB СТРАНИЦА и ФЕЙСБУК на НМЗХ

През 2025 г. интернет страницата на музея - <https://www.earthhandman.org/> беше редовно актуализирана със съобщения, програми и новини за събитията и дейността на музея. Страниците и менютата бяха актуализирани. Сайта на музея и Фейсбук страницата имат връзка с линкове и препратки. Посещенията в сайта на 2025 г. са 25 402 (за 2023 г. са 19 901, а през 2024 г. са 25 068).

Facebook страницата на музея към края на 2025 г. успя да събере над 7000 последователи (към края на 2024 г. бяха 2610).

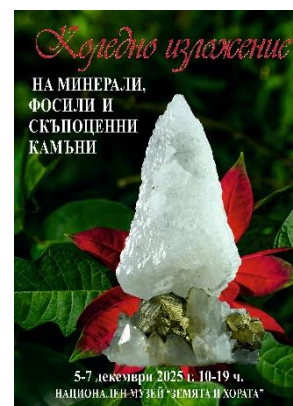
Взаимодействията на страницата (брой реакции, запазвания, коментари, споделяния и отговори на съдържанието) са 4992, а публикациите са достигнали до 238 720 (за 2024 г. са 169 066).

Елица Димитрова

11. ТРАДИЦИОННИ ИЗЯВИ

11.1. Дни на минералите

През 2025 година се проведоха трите традиционни за музея изложения на минерали, съпгоценни камъни и фосили. Броят на участниците в тях – фирми, колекционери и творци на авторски изделия с минерали, е между 75 и 80. През годината присъстваха изложители от България, Армения, Сърбия, Румъния и Виетнам.

По време на XXXIII-то Софийско изложение се проведоха ежегодните конкурси за най-добър образец от страната и света, най-добро изделие от минерал и фасетиран съпгоценен камък. В Геоложкия кът за деца се организира „Треска за злато” и над 100 деца опитаха късмета си.

Най-добър минерален образец от България – пироморфит, нах. „Маджарово“

Най-добър минерален образец от България – зелен клейофан, нах. „Андрю“

Най-добър минерален образец от света – кристален агрегат самородно злато от Аризона

Най-добро художествено изделие от минерал - висулка от медна оплетка с лабрадорит

„Треска за злато“ за малки и големи изследователи

Светла Старирадева

11.2. Ден на водата – 22 март

Световният ден на водата е създаден чрез резолюция на ООН на 22 декември 1992 г. и се чества всяка година на 22 март, акцентирайки върху различни проблеми.

Музеят „Земята и хората“ отбелязва празника повече от 2 десетилетия. През 2025 г. се включи към честванията с изготвяне на постер по темата за 2025 г. „Да спасим ледниците“ и провеждане на демонстрация. Чрез нея над 12 посетители се запознаха с минерали, в които има „скрита“ вода и по какъв начин тя може да бъде намерена. Материалът беше специално подбран, адаптиран и подготвен така, че да е интересен и разбираем за посетителите.

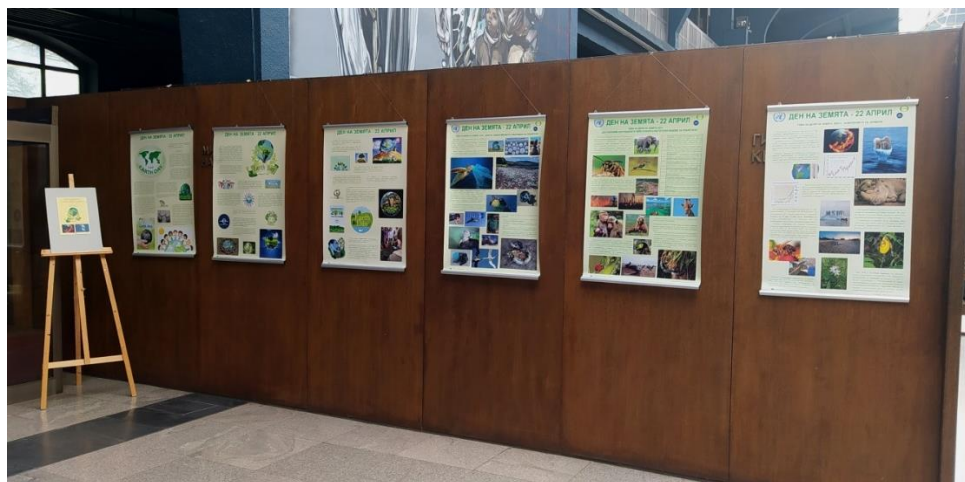
Образователна демонстрация „Невидимата вода“

Десислава Рачева

11.3. Ден на планетата Земя – 22 април

Денят на Земята се чества над четири десетилетия, а от няколко години официално е включен в календара на ООН. Смята се и за рожден ден на съвременните екологични движения. България се включва в отбелязването му през 1993 година. Всяка година на 22 април над половин милиард души на планетата честват този ден.

По повод Международния ден на Земята – 22 април в музея бе представена постерна изложба, посветена на историята на възникване на този международен ден, както и на инициативите на НМ „Земята и хората“, осъществени през годините. Към 11-те постера, изготвени до миналата година, бе добавен нов постер, посветен на темата за 2025 г. – „Нашата сила, нашата планета“.

Лариса Нешева

11.4. Нощ на музеите

Както обикновено, Нощта на музеите премина с позитивна атмосфера и при голям посетителски интерес – с над 3 300 гости.

Благовеста Кирова

11.5. Ден на Дарителя на музея – 19 юни

На 19 юни преди 38 години Националният музей „Земята и хората“ отваря врати за посетители. Ежегодно на 19 юни честваме Деня на Дарителя. На дарителите се връчват свидетелства за дарение – малък жест към хората, създали и продължаващи да подкрепят музея. Броят на дарителите през изтеклата година е 66, а от създаването на музея – 1153.

Във временна експозиция „Нови постъпления“ се представят най-добрите образци от дарения и теренни сборове, обогатили фондовете на музея през изминалата година. Новите минерални видове, които музеят добави през 2025 г., са девет. В зала „Нови постъпления“ бе поставен тъчскрийн монитор с информация за посетителите: актуален списък с минералните видове в музея; списък с дарителите за последните пет години; анимирани файлове, представящи новите постъпления във фонда на музея.

Необикновен подарък получи Националният музей „Земята и хората“ за своя празник! Константин Канц – 12-годишен композитор изпълни на живо своята творба „Кристали“. Вдъхновил се за написването ѝ сред гигантските кристали в музея.

Светла Старирадева

11.6. Ден на Милосърдието – 6 август

На 6 август 2025 г. в НМ „Земята и хората“ беше отбелязана 80 годишнината от атомната бомбардировка над японския град Хирошима. Бяха експонирани „Камъкът от Хирошима“ (гранитен къс с барелеф на японската богиня на милосърдието – Каннон) и постерна изложба. Концерт от творби на японски и български композитори изнесе пианистът Юске Хосака. Своите послания за мир написаха гости и приятели на музея и представители на посолството на Япония в България.

Милена Христова

11.7. Постерна сесия на БГД и вечер на геолога

На 12-ти декември от 17.00 ч. в експозиционната зала на музея се проведе постерната сесия на Юбилейната Международната конференция на БГД, GEOSCIENCE 2025. Бяха представени 73 постера. Българското геологическо дружество закри Международната конференция с Коледна вечер на геолога, традиционно провеждана през последните години в НМЗХ, на която бяха връчени и награди за научни разработки на млади учени.

Постерна сесия на БГД в музея

Лариса Нешева

12. РЕКЛАМА И РАБОТА С МЕДИИТЕ

Рутинната работа по актуализацията на списъците и контактите с медиите продължи и през 2025 г. Ежемесечно бе актуализирана информацията за събития и изяви в музея на сайта и на Фейсбук страницата.

Извън традиционните медийни партньори, големите новинарски агенции и журналисти, през изтеклата година интерес към работата на музея проявиха и редица по-малки медии, регионални и профилирани сайтове и блог страниците: damski-klub.com, pronewsdobrich.bg, utroruse.com, nrd2.nrd.bg, tretavazrast.com, telegraph.bg, bmeia.gv.at, radar.bg, dolap.bg, novini247.com, nnetcom.net, armymedia.bg, peshteraprim.com, happywoman.bg, plevenpress.com, ndt1.eu, stolica.bg, trud.bg, 1333.bg, eurochicago.com, sbp.bg, modernlife.blog, nbp.bg и др.

За поредна година специалисти от музея дадоха интервюта за телевизионни, радио предавания и репортажи:

10.03.2025 г. Репортаж на Станислава Цалова – БТВ за изложба „Танцът на цветята“ - икебана;
11.03.2025 г. Милена Христова – Вести. Бг за изложба „Танцът на цветята“ - икебана;
11.03. 2025 г. Петко Петров –БНТ за „Критични суровини“;
15.03.2025 г. Петко Петров за БТВ - репортерите след новините за „Умни минерали за умни телефони“;
-10.04.2025 г. Светла Старирадева – Дума за временна експозиция „Минерали и цветни твари. Рисува природата“;
15.04. 2025 г. Милена Христова – БНР за 22 април - Международен ден на Земята;
22.04.2025 г. Милена Христова – Радио София за 22 април - Международен ден на Земята;
2.07.2025 г. Петко Петров – БНР, Нощен блок, за „Умни минерали за умни телефони“;
4.07.2025 г. Милена Христова – БНР, програма Хоризонт за Ден на Милосърдието;
5.07.2025 г. Милена Христова –БТА за Ден на Милосърдието;
6.08.2025 г. Милена Христова – Радио България за Ден на Милосърдието;
6.08.2025 г. Милена Христова – БНР, програма Христо Ботев за Ден на Милосърдието;
11.08.2025 г. Петко Петров – БНР за „Умни минерали за умни телефони“;
11.10.2025 г. Светла Старирадева – Бг Нес за XXXIII Софийско изложение на минерали, скъпоценни камъни и фосили;
19.10.2025 г. БНТ, „Уча, знай и играя“, епизод „Подземните тайни на планетата“;
6.12.2025 г. Светла Старирадева – Бг Нес за Коледно изложение на минерали, фосили и скъпоценни камъни.

д-р Радка Златева

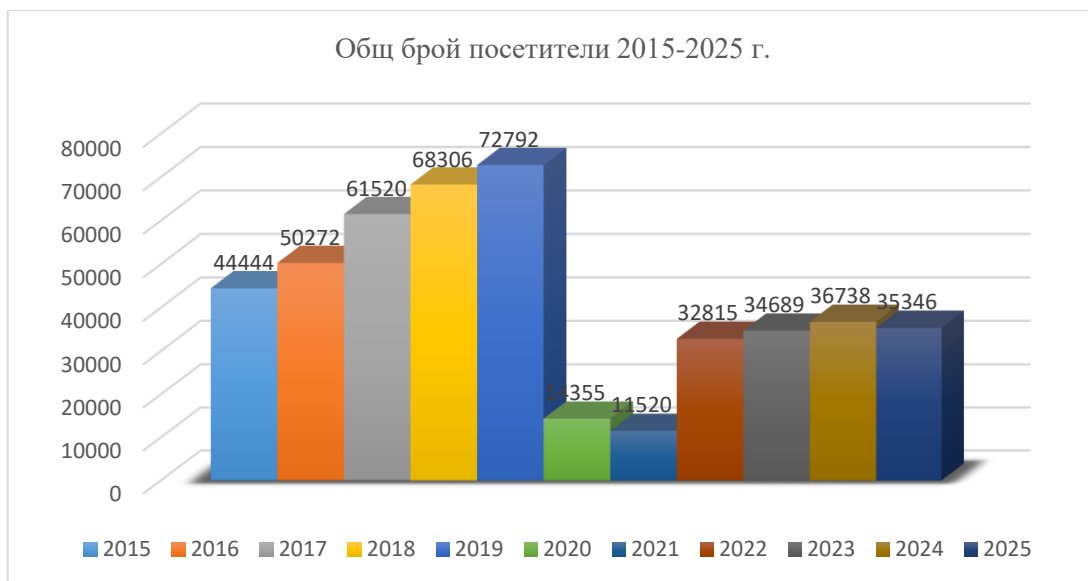
13. ПОСЕЩАЕМОСТ

През 2025 г. музеят е бил отворен за посетители 356 дни. Бил е затворен 9 дни: на 1 януари (Нова година), 18-21 април (Великден), 24-26 декември (Коледа) и 31 декември (Нова година).

През 2025 година общо 35346 души са посетили Националния музей „Земята и хората“, от които: платени – 20190 (вкл. 910 семейни билета), безплатни – 14975. Посетителите за изяви в музея са 14023 души.

От музейните изяви с най-голяма посещаемост са: Великденското изложение на минерали – 2291 души, Софийско изложение на минерали – 1580 души, Коледното изложение на минерали – 1053 души; общо 4 924 души, Моден салон „Абитуриенти“ – 3820 души, Нощ на музеите – 3623 души.

2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
44444	50272	61520	68306	72792	14355	11520	32815	34689	36738	35346

Милена Христова

14. АРХИВНА ДЕЙНОСТ

14.1. Научен архив

Работата в Научния архив на НМЗХ включваше: инвентаризация, описване, надписване и вписване в инвентарната книга и електронния архив и съхранение на 292 архивни единици (към 31.12.2025 г.), 6 – нововъведени през 2025 г.: научни паспорти, актове за приемане и предаване на музейни предмети, протоколи от инвентаризация на фондовете и др.

Ивайло Данов

14.2. Фотоархив

През 2025 г. НМ „Земята и хората“ продължава да попълва дигиталния си фото- и видео архив.

Документират се:

- събития и прояви, организирани, реализирани и проведени от специалистите в музея;
- гостуващи в музея събития и прояви;
- тематични постерни изложби, експонирани в музея;
- тематични изложения, проведени в залите на музея;
- тематични изложби, събития с кауза, концерти и премиери, проведени в музея;

- събития с хибриден формат между наука, изкуство, култура, развлечение, образование, социален ангажимент
- посещения на групи в музея;
- ваканционни игри и образователни занимания;
- гостуващи изложби на музея в други градове на България.

Заснемането се осъществява от специалистите на музея, отговарящи за организацията, реализацията и провеждането на съответното събитие.

Информацията се събира и комплектова от Благвеста Кирова и съхранява от Милена Христова, ръководител отдел „Връзки с обществеността“ в хард диск на компютър и един външен твърд диска (резервно копие).

През изминалата 2025 г. към Фотоархива на Музея бяха добавени над 780 броя/1.15 GB изображения.

Благвеста Кирова

14.3. Видеоархив

През 2025 към видеоархива на НМ „Земята и хората“ са добавени видеата създадени по Проект „Кристали разказват истории. Създаване на дигитални двойници и образователни клипове за експонати от експозиция гигантски кристали.“

Създадени са общо видеа 14 видеа с обща продължителност 29:45 минути. Седем от видеата са на български и седем на английски език.

По проект „Скритата красота на минералите. Допълване на постоянна експозиция „Минерали на Земята“ с нова витрина луминесциращи минерали“ са създадени два видеоклипа: видеоклип, под формата на кратка беседа с жестов превод, с продължителност 2:41 минути и рекламен видеоклип, предназначен за телевизия и Интернет с продължителност 0:34 минути. Рекламният клип е излъчван като аудиореклама в програмата на станция „Христо Ботев“ на БНР в периода 6 – 26.10.2025 г.

Кратки видеа в общ обем от 5 минути документират различни музейни събития като концерти и изложби.

Благвеста Кирова

15. БИБЛИОТЕЧНА ДЕЙНОСТ

15.1. Приемане на библиотечни документи:

– 90 заглавия новопостъпила литература.

15.2. Регистриране на текущи периодични издания: „Геология и минерални ресурси“, „Минно дело и геология“.

В библиотеката до момента са записани: библиотечен фонд книги 6612 броя, фонд българска периодика 1140 броя и фонд чуждестранна периодика 3422 броя.

Ирина Московска

16. ФИНАНСОВА И АДМИНИСТРАТИВНА ДЕЙНОСТ

16.1. Финансова

16.1.1. Източници на средства извън бюджетната субсидия

Средствата извън бюджетната субсидия в Национален музей „Земята и хората“ през 2025 г. са получени от спечелени проекти по програми на Министерство на културата за периода от 2024 г. до 2025 г. и получен трансфер от Българска академия на науките във връзка с участието на Национален музей „Земята и хората“ като партньор в Научна програма „Критични и стратегически суровини за зелен преход и устойчиво развитие“. Средствата са на обща стойност 19 973.65 лв.

Средствата, получени от спечелените проекти, сключени договори са както следва:

- БАН – Във връзка със сключено споразумение за партньорство № 50а-РД-18 от 20.08.2024 г. с БАН, ГИ-БАН, ИМК-БАН, ИФС-БАН, ИИНЧ-БАН, ИИИ-БАН, ИДП-БАН, НИГГГ-БАН, СУ „Св. Климент Охридски“, МГУ, Аграрен Университет - Пловдив, Университет по хранителни технологии - Пловдив в размер на 14 267.45 лв.

- Министерство на културата – Договор №РД11-06-266/10.11.2025 г. за реализация на проект по програма „Помощ за книгата“ и издаване на книгата „Златен фонд на Национален музей „Земята и хората“ в размер на 5 456.20 лв.

- Министерство на културата – Договор № РД11-00-389/13.12.2024 г. за реализация на проект „Скритата красота на минералите. Допълване на постоянна експозиция „Минерали на Земята“ с нова витрина луминесциращи минерали“ в размер на 250.00 лв. (това са средства за изплащане през 2025 г., съгласно сключения договор).

Венцислава Велчева

16.1.2. Финансов анализ на бюджетната 2025 година

Национален музей „Земята и хората“ е юридическо лице второстепенен разпоредител с бюджет към Министерство на културата.

Финансирането на Националния музей „Земята и хората“ като второстепенен разпоредител с бюджет се осъществява благодарение на: субсидия от бюджета на Министерство на културата и собствени приходи от продажба на билети и стопанска дейност, получени според условията на действащото законодателство. През 2025 г. Национален музей „Земята и хората“ реализира на 107.00 % съгласно утвърдения от Министерство на културата приход с писмо изх.№ 24-00-119/30.05.2025.

Директорът на НМЗХ, като администратор на бюджета, управлява самостоятелно публичните средства при спазване изискването за полагане на двоен подпис и контрол по законосъобразност, целесъобразност и добро финансово управление.

НМЗХ има финансова обособеност и завършено счетоводно отчитане – прилага двустранно счетоводно записване и изготвя самостоятелен годишен счетоводен баланс.

Финансовата дейност за 2025 г. се осъществява на база действащите разпоредби в Република България и вътрешно нормативни документи. За бюджетните сметки се прилага отчетност на касова основа в съответствие с Единната бюджетна класификация.

Финансово-правната форма, чрез която се регламентират приходите и разходите, управлението на финансите и имуществото, е държавният бюджет на Република България.

НМЗХ стриктно изпълнява утвърдения бюджет от Министъра на културата, спазва изискванията на първостепенния разпоредител и разпоредбите на българското законодателство. Ежедневно спазва вътрешните правила, процедури и заповеди по изпълнението на дейностите в музея. Осигурява ефективна система за планиране, управление и отчитане на резултатите и разходване на публичните средства.

Венцислава Велчева

16.1.3. Музейни приходи

През 2025 г. приходите на музея са от продажба на билети, сувенири, картички, рекламни материали, такси, услуги, изработка на учебни колекции, културни мероприятия, ваканционни игри, приходи от наеми на недвижимо имущество и др. Собствените приходи на музея за 2025 г. са в размер на 201 153.00 лв. при уточнен план от Министерство на културата 188 000.00 лв.

№ по ред	Източници на приходи	1-во трим. (лв.)	2-ро трим. (лв.)	3-то трим. (лв.)	4-то трим. (лв.)	Годишно (лв.)
1	Билети	17 724.00	27874.00	22 351.00	24 830.00	92 779.00
2	Беседи	250.00	780.00	455.00	450.00	1 935.00

3	Рекламни материали /продажби от щанд/	1 209.12	3 379.78	1 430.01	3 816.09	9 835.00
4	Услуги и такси	1 330.00	1 490.00	1300.00	1 350.00	5 470.00
5	Други приходи /летни ваканционни игри/	0.00	150.00	910.00	150.00	1 210.00
6	Наеми	21 759.68	21 469.93	10 239.68	36 454.93	89 924.22
	Общо:	42 272.80	55 143.71	36 685.69	67 051.02	201 153.22

Венцислава Велчева

16.1.4. Музейни разходи по бюджетни параграфи

Параграфи	Наименование на параграфи	Сума (лв.)
01 - 01	заплати и възнаграждения на персонала, нает по трудови правоотношения	844 655.00
02 - 02	за персонала по извънтрудови правоотношения	7 549.00
02 - 05	изплатени суми от СБКО на персонала, с характер на възнаграждение	11 614.00
02 - 08	обезщетения за персонала, с характер на възнаграждение	11 635.00
02 - 09	други плащания и възнаграждения	4 712.00
05 - 51	осигурителни вноски от работодатели за ДОО	96 683.00
05 - 60	здравно-осигурителни вноски от работодатели	39 486.00
05 - 80	вноски за ДЗПО от работодатели	15 633.00
10 - 12	Медикаменти	63.00
10 - 15	Материали	15 098.00
10 - 16	вода, горива и енергия	52 786.00
10 - 20	разходи за външни услуги	251 315.00
10 - 51	командировки в страната	4 143.00
10 - 62	разходи за застраховки	1 072.00
10 - 69	Други финансови услуги	326.00
19 - 01	Платени държавни данъци, такси, наказателни лихви и административни санкции	123.00
19 - 81	Платени общински данъци, такси, наказателни лихви и административни санкции	3 629.00
46 - 00	Разходи за членски внос и участие в нетърговски организации и дейности	270.00
52 - 01	Придобиване на компютри и хардуер	1 859.00
52 - 19	Придобиване на други ДМА	610.00
	ОБЩО:	1 366 165.00

Венцислава Велчева

16.1.5. Инвентаризация на материалните активи

Със заповед № 274-РД-19/15.12.2025 г. бе назначена комисия за започване на годишна инвентаризация в Национален музей „Земята и хората“ на дълготрайни активи, отнесени в баланса по сметки 2031 - сгради; 2041 - компютри и хардуерно оборудване; 2049 - машини, съоръжения, оборудване; 2060 - стопански инвентар и 2051 – транспортни средства. Инвентаризацията започна на 29.12.2025 г. и приключи на 30.12.2025 г. Нямахте установени липси или излишъци. Съставен е протокол №1 на 30.12.2025 г. , в който комисията установява, че няма дълготрайни материали за бракуване и протокол №2 от 30.12.2025 г. за липсата на причини за обезценка и преценка на дълготрайни материални активи.

След извършената инвентаризация на активите към 31.12.2025 г. и бракуване на материални активи в употреба изписани като разход с протокол №1 от 20.02.2025 г. след направена инвентаризация през 2024 г. стойността е следната:

- Административни сгради – 501 304.17 лв.
- Компютри и хардуерно оборудване – 15 499.48 лв.
- Машини, съоръжения и оборудване – 267 956.55 лв.
- Леки автомобили – 16 150.00 лв.
- Стопански инвентар – 61 630.86 лв.
- Активи с историческа и художествена стойност – 3 296 318.50 лв.

- Книги в библиотека – 2 243,00 лв.
- Активи в употреба, изписани като разход – 88 543.83 лв.

Съгласно ДДС 05/30.09.2016 г. през 2025 г. се начисляваха всеки месец амортизации на дълготрайни материални активи от бюджетни организации, съгласно амортизационната политика на Министерство на културата и Национален музей „Земята и хората“. Назначена е работна група, която определя срока на годност и остатъчната стойност на новопридобитите активи по групи.

Венцислава Велчева

16.2. Административна и организационна дейност

16.2.1. Деловодство

В НМ „Земята и хората“ е изградена строга система за организация на дейността на музея, която се следи и контролира от директора.

- Входящата и изходяща кореспонденция се описва в Дневник за „Единна деловодна система за документи“ – за 2025 г. номерата са от № 01-РД-29 до № 394-РД-29.

- Заповедите се описват в отделна книга за заповеди – за 2025 г. от № 01-РД-19 до № 277-РД-19, в същата книга са описани и договорите с физически и юридически лица за 2025 г. от № 01-РД-18 до № 62-РД-18.

- Деловодните документи в края на всяка година се описват и съхраняват в архивни кутии, подредени по години в стая № 304 – Личен състав.

Василка Благойчева

16.2.2. Комплектуване на вътрешната нормативна база

През 2025 г. бяха утвърдени и актуализирани 4 броя правилници:

- 1 бр. актуализирани Вътрешни правила за възлагане на обществени поръчки от НМЗХ;

- 1 бр. актуализирани Вътрешни правила за работната заплата в НМЗХ, изработен съвместно от Работодателя и Синдиката, съгласно КТД;

- 1 бр. актуализиран Правилник за публикуване на информацията в Интернет;

- 1 бр. актуализирани Вътрешни правила за придобиване на образци чрез откупка.

Василка Благойчева

16.2.3. Курсове за повишаване на квалификацията на персонала

- Обучение онлайн – „Нова уредба на регистъра на заетостта“, участвали: Василка Благойчева и Благовеста Кирова;

- Семинар: „Акценти в отчетността на министерствата и техните подделения“, „Подготовка за приключване на полугодieto“, участвал: главен счетоводител;

- Семинар: Годишно счетоводно приключване и съставяне на годишен финансов отчет на бюджетните организации за 2025 г., участвал: главен счетоводител;

- Семинар: РИМ – Благоевград участие във второ ниво на Академия „Муза“, участвал: н-к отдел „Фондове и експозиции“;

- Семинар: по XRF и XRD анализ, организиран от Института по обща и неорганична химия – БАН, Института по физика на твърдото тяло – БАН, SPECTRO Analytical Instruments GmbH и RCR Ltd. (дистрибутор на SPECTRO Analytical Instruments за България) в Национален център по мехатронни и чисти технологии, участвал: Денка Янакиева

Василка Благойчева

16.2.4. Договори за съвместна дейност и партньорство

1. № 24-РД-18 от 20.07.2021 г. с **Минералогически музей на РАН „А.Е.Ферсман“, Москва, Русия** - за срок от пет години от 20.07.2021 г. до 19.07.2026 г.;
2. № 37А-РД-18 от 30.09.2021 г. с **Музея по минералогия и петрология към Национален университет Каподистрия, Атина, Република Гърция** - за срок от пет години, от 30.09.2021 г. до 20.09.2026 г.;
3. № 03-РД-18 от 10.01.2023 г. с **ИМК, БАН** - за срок от пет години от 10.01.2023 г. до 10.01.2028 г.;
4. № 09-РД-18 от 01.02.2023 г. с **НБУ** за срок от три години от 01.02.2023 г. до 01.02.2026 г.;
5. № 29-РД-18/18.04.2024 г. със **Сдружение с нестопанска цел „Българска федерация по спелеология“** – за срок от 5 години от 18.04.2024 г. до 18.04.2029 г.;
6. № 33-РД-19/15.07.2025 г. с **Национален дарителски фонд „13 века България“** – за срок от пет години от 15.07.2025 г. до 15.07.2030 г.;
7. № 12-РД-18 от 04.03.2025 г. с **Българско пещерно дружество** - за срок от пет години от 04.03.2025 г. до 04.03.2030 г.;
8. № 33-РД-18 от 15.03.2025 г. с **Национален дарителски фонд „13 века България“** - партньорство от 15.07.2025 г. до 15.07.2030 г.

Василка Благойчева

16.2.5. Дирекционен съвет

Дирекционният съвет е съвещателен орган за координиране на управлението на дейността на музея, подпомага директора в неговите административни и организационни функции. През 2025 г. са проведени 30 заседания.

Илиана Апостолова

16.2.4. Съвет на музейните специалисти

Съветът на музейните специалисти е съвещателен орган, който обсъжда и дава становища по основни проблеми, свързани с дейността на музея. През 2025 г. са проведени 4 заседания.

Илиана Апостолова

16.2.6. Експлоатация, поддръжка и текущи ремонти

През 2025 г. продължи абонаментната поддръжка на следните 5 технически инсталации, които имат отношение към безопасността и обществените функции на сградата: пожароизвестителна, сигнално-охранителна, вътрешна телефонна инсталация, повдигателна платформа за хора в неравностойно положение и товарен асансьор.

Другите технически инсталации, както и останалата материална база, сградата, машините и съоръженията се обновяваха, експлоатираха, поддържаха и ремонтираха със силите на техническите сътрудници на музея. За тази цел бяха извършени следните по-важни дейности: поддръжка на пространството в сградата на музея; боядисване и освежаване на дървени скари и орнаменти в експозиционната зала на музея; поддръжка на пространството около сградата на музея и др.

Гено Цонков

16.2.7. Радиационен мониторинг и защита

Като част от мерките за осигуряване на здравословни условия на труд на служителите в музея, а също да се гарантира безопасността на посетителите, се осъществяват мерки за радиационен контрол. Тези мерки налагат непрекъснат мониторинг на γ -фона. Прилага се и по отношение на новопостъпилите в музея минерални образци с цел избягване на радиоактивните. Измерванията се извършват с регистрационно-измервателен уред за радиоактивност СРП-6801.

Светла Старирадева

17. ПРИОРИТЕТНИ ЗАДАЧИ ЗА 2026 г.

Подходящо отбелязване на 40 години от Разпореждане №50 на Министерски съвет за създаване от 1 януари 1986 г. на Национален музей „Земята и хората“;

Подготовка за отбелязване на 40 години от отваряне вратите за посетители на музея на 19 юни 2027 г.;

Работа по втория етап на Националната научна програма „Критични и стратегически суровини за зелен преход и устойчиво развитие“ на МОН, в която Музеят е партньор;

Научна обработка на фондовия материал с цел участие в научни форуми;

Активна работа по привличане на нови публикации чрез организиране на интересни временни изложби;

Разнообразяване на образователните прояви с нови дейности;

Ускоряване на паспортизацията и дигитализацията на ДКЦ от основен фонд;

Обогатяване на музейните фондове чрез дарения, собствен сбор и откупки;

При успешно класиране – изпълнение на задачите за подадения по конкурсна сесия на МК в края на 2025 г. проект: нова временна експозиция „Внимание! „Падащи звезди““. Светът на метеоритите;

Разработка на нови идейни проекти за участие в различни конкурсни сесии за финансиране;

Успешно изпълнение на бюджета и запазване/увеличаване на приходите на музея и на служителите.

Отчетът е изготвен на база индивидуални отчети на служителите и обобщени резултати на отделите. Приет е на Дирекционен съвет с протокол № 5 от 02.02.2026 г.

Директор: Светлана Енчева

ПРИЛОЖЕНИЯ

I. Подбрано от книгата за впечатления, отзиви и коментари от работата на музея – 2025 г.

„Природата е най-великият художник, създаващ красота, а музеят „Земята и хората“ ни доближава до тази прелест! Гордост за България е този музей! “

Проф. Христо Пимпирев
26.04.2025 г.

*„Нека запазим във времето тежко
Малко нещо от бога и нещо човешко!“*

Недялко Йорданов
07.07.2025 г.

„Изложбата е прекрасна! Пожелавам ви от все сърце мир по света!“

г-н Мичида, Посолство на Япония
06.08.2025 г.

„За мен е голяма чест да посетя музея и да се запозная с богатствата на България от природни ресурси и прекрасната изложба на минерали от света!“

Н. Пр. д-р Хуан Франциско Фасети
Извънреден и пълномощен посланик на Република Парагвай
08.08.2025 г.

*„Благодаря за великолепната беседа за българските минерали. Впечатлен съм от голямото разнообразие на изключителни и висококачествени образци!
Беше чудесно посещение!“*

Дейвид Биш, професор по минералогия в университета на Индиана
06.10.2025 г.

Милена Христова

II. Събития и изяви НМ „Земята и хората“ през 2025 г.

№	Събитие	Период
1.	Гостуваща изложба в Етнографски музей „Дунавски риболов и лодко строене“	до януари 2025
2.	Гостуваща изложба в РИМ Ивайловград	януари-декември
3.	Гостуваща изложба „Гигантски кристали“ в „Минстрой“	януари -декември
4.	„Братя Шкорпил“- постерна изложба	януари -април
5.	„Георги Златарски“ - постерна изложба	януари -декември
6.	„Георги Бончев“ - постерна изложба	януари-декември
7.	„Георги Златарски“ - постерна изложба	януари-декември
8.	Колекция „Ахати от България“ - изложба	януари-декември
9.	Изложба „Зелената приказка на камъка“	януари-6 април
10.	Временна изложба „В чудния свят на конкрециите“-колекция на Ванюша Иванов	януари-6 април
11.	Представяне на фотоалбум посветен на изследванията на прилепите и пещерите на Виетнам	7 януари
12.	Фотоизложба „Прилепите на Виетнам“	8-16 януари
13.	Събитие на програма „Ти и Lidl за нашето утре“	9 януари
14.	Моден салон – Абитуриенти – 2025	20-27 януари
15.	Тържествено честване на Успението на св. Константин Кирил – Философ, съвместно с КМНЦ-БАН.	14 февруари
16.	Концерт на Симфониета-Видин	28 февруари
17.	Концерт на Симфониета Видин	4 март
18.	STEM състезание по роботика	7, 9 март
19.	Изложба икебана „Празник на цветовете в музея“	11-20 март
20.	Концерт на Симфониета-Видин	14 март
21.	Световен ден на водата – 22 март. Образователна демонстрация „Невидимата водата в минералите“.	22 март
22.	Постерна изложба за Световен ден на водата – 22 март	22-29 март
23.	Благотворителен концерт на камерен хор „Васил Арнаудов	23 март
24.	Изложба „Малките обитатели на голямото море“ - подводна макрофотография на Александър Шинков и Веселин Киров	24 март-30 април
25.	10 години от основаването на Българско пещерно дружество - Генерална асамблея на Балканския спелеоложки съюз и Българско пещерно дружество	29-30 март
26.	Фотоизложба на Българско пещерно дружество	29 март-
27.	Пролетни ваканционни игри	1-4 април
28.	Концерт на Симфониета-Видин	7 април
29.	Великденско изложение на минерали, фосили и скъпоценни камъни	11, 12 и 13 април
30.	Работилница за изработване на Великденски картички	13 април
31.	Временна изложба „Минерали и цветни твари. Рисува природата“	11 април-31 декември
32.	Временна изложба „Ясписи от Средногорieto“ - колекция на Ванюша Иванов	11 април-31 декември
33.	Постерна изложба за Ден на земята - 22 април	22 април
34.	XXXIII Международен конкурс за инструменталисти и композитори „Музиката и Земята“	22-26 април
35.	Тържествен концерт, посветен на 22 Април – Международен Ден на Майката Земя	22 април
36.	Концерт на проф. Таро Фунаяма	23 април
37.	Концерт на Фумие Фукуи	24 април
38.	Гала-концерт на лауреатите на XXXIII Международен конкурс за инструменталисти и композитори „Музиката и Земята“	26 април
39.	Концерт на школа по музика на Свилен Матеев	27 април
40.	Изложба „Високи гласове“ съвместно с Галерия Клуб – Топлоцентрала 20 години Държавен културен институт	8-31 април
41.	Европейска нощ на музеите	17 май
42.	Награди на „Книговище“	17 май
43.	Министерство на отбраната –коктейл	20 май
44.	Концерт на Дамски камерен хор „Лири и Женски хор „Арфа“	31 май
45.	Постерна изложба за Световния ден на околната среда	юни
46.	Клавирен концерт – трибют, към паметта на Янко Маринов	7 юни
47.	Концерт на Етно хор „Зефира“ и приятели	13 юни
48.	Концерт на школа по музика на Свилен Матеев	15 юни

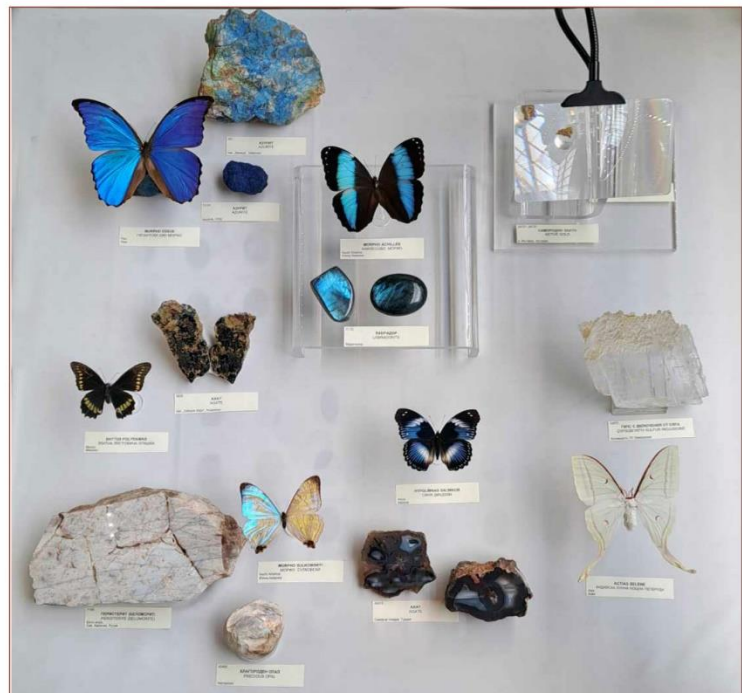
49.	Изложба „Кристализация“ на Радко Мурзов	16 юни – 6 юли
50.	Ден на Дарителя на музея	19 юни
51.	Откриване на временна изложба „Нови постъпления 2024“	19 юни
52.	Летни ваканционни игри	24-27 юни
53.	Благотворителен концерт на Концерто антико	29 юни
54.	Изложба на декоративни рибки – „Гупи клуб БГ“	14-20 юли
55.	Ден на Милосърдието – 80 години от атомната бомбардировка в гр. Хирошима -постерна изложба	6 август
56.	Концерт от Фестивала „Изкуствата за Земята“ на Юске Хосака	6 август
57.	Заснемане на визитка на участник в телевизионно предаване на Нова Телевизия	4 септември
58.	Тържествено награждаване на победители в Национален ученически конкурс „Зелената планета“	25 септември
59.	Тържествено награждаване на победители в Международен конкурс „Заедно в 21 век“	25 септември
60.	Концерт от Фестивала „Изкуствата за Земята“	29 септември
61.	Представяне на книга на Злати Златев „Магии, шамани и скъпоценни камъни в Мозамбик“	2 октомври
62.	Изложба „Земя и огън – чрез глина, към наследство“	3 октомври
63.	XXXIII международно изложение на минерали, фосили и скъпоценни камъни	10-12 октомври
64.	Представяне на книга на Надежда Делева „Илия Делев – скъпоценностите на един българин“	16 октомври
65.	Изложба икебана „Танцът на цветята“	17-22 октомври
66.	Церемония по награждаване на отличените в Националния ученически конкурс „Куба – далечна и близка“.- Асоциацията за приятелство „България – Куба“, СБУ, СБП, Фондация „Устойчиво развитие за България“, МОН, Посолството на Република Куба	20 октомври
67.	Концерт от Фестивала „Изкуствата за Земята“	23 октомври
68.	Музикален конкурс „Албер Русел“	22-26 октомври
69.	Гала концерт от XVIII Международен конкурс „Албер Русел“	26 октомври
70.	Концерт на Симфонията Видин	31 октомври
71.	Изложба на Камелия Маринова „Минерална Вселена. Поглед към скрити светове – микрофотография на минерали и скали под микроскоп“.	1 ноември-12 декември
72.	Концерт „Полифоничен калейдоскоп“	13 ноември
73.	XXXIII Национален ученически конкурс „Българският принос в света на науката, технологиите и иновациите“, организиран от Национален клуб „Родолубие“	14 ноеври
74.	Концерт от Фестивала „Изкуствата за Земята“	20 ноември
75.	Концерт „Приказна поема“	21 ноември
76.	Представяне на албум „65 години Детски хор на БНР“	23 ноември
77.	Представление на Театър Вятър „Замъкът. Видения по Франц Кафка“	24 ноември
78.	Концерт „Лебедова изповед“	28 ноември
79.	Коледно изложение на минерали, фосили и скъпоценни камъни	5, 6 и 7 декември
80.	Концерт на Ивана Говедарска-Ролдао	10 декември
81.	Отбелязване на 70 години от приемането на България в ООН и 80 години от създаването на ООН. Дружество за ООН в България	11 декември
82.	Коледна вечер на геолога. Постерната сесия на Юбилейна научна конференция с международно участие ГЕОНАУКИ 2025 „100 години Българско геологическо дружество“.	12 декември
83.	Коледен концерт - Софийски камерен хор „Васил Арнаудов	13 декември
84.	Коледен концерт на музикална школа на Свилен Матеев	14 декември

д-р Радка Златева

МИНЕРАЛИ И ЦВЕТНИ ТВАРИ. РИСУВА ПРИРОДАТА ...

Една необичайна изложба е експонирана в Националния музей „Земята и хората“. В нея минералите срещат твари с удивително подобни цветове и шарки. Например Смарагдовият бръмбар дължи името си на наситено зеления цвят, подобен на цвета на смарагда (изумруда). Самородната сяра сякаш е обагрила в жълто пеперудата Сяра с оранжева лента, а името Златен скорпион само избира златото за „партньор“.

Природата „рисува“ с еднаква любов своите живи и неживи творения. И при едните, и при другите тя използва не само пигменти, но и оптични ефекти, за да постигне невероятни иризиращи цветове. Пример затова са искрящо сините Морфи и преливащият в синьо лабрадор. При първите блестящото синьо се дължи на структури в крилете с размери стотици нанометри, подредени в редове, които се държат като дифракционна решетка

Експонати от изложбата на Националния музей „Земята и хората“, в която минералите срещат твари с удивително подобни цветове и шарки

и селективно отразяват синьото. При лабрадора иризацията също се дължи на дифракция на светлината, причинена от ламели с размери 180 – 250 нанометра.

Заповядайте в музея за да се полюбувате на интересните прилики и да се насладите на естетиката! А също ще видите едни от най-големите пеперуди в света!

Светлана ЕНЧЕВА,
НМ „Земята и хората“

19 ЮНИ 2025 Г. – ДЕН НА ДАРИТЕЛЯ В НАЦИОНАЛЕН МУЗЕЙ „ЗЕМЯТА И ХОРАТА“

Рождените дни (НМЗХ е открит на 19.06.1987 г.) винаги са свързани с равностметка. Ето и нашата – 1143 дарители на минерални образци от създаването на музея до днес, като за последна-

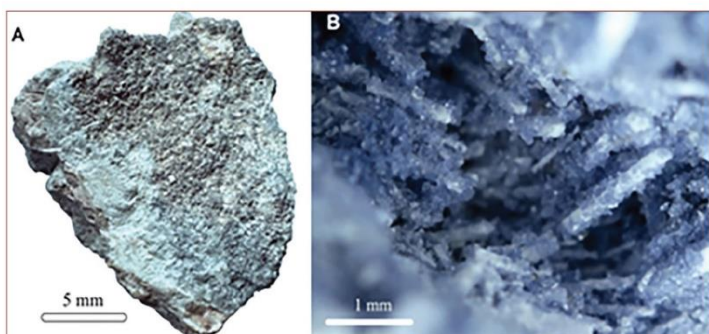
та една година техният брой е 51. Новите минерални видове за изминалата година са четиринадесет.

Музейният фонд се обогати с интересни и редки образци от България и света: арфведсонит от Мароко; grosular-андрадит от Мали; церусит от класическото находище „Мибладен“, Мароко; представителен образец кокимбит от мина „Алкапароса“, Чили; пироморфитът от Даопинг, Китай е сред световните класици; алабандин от „Съкъръмб“ (бивше „Нагиаг“), никелин и крутовит от планината Бихор, Румъния; виолетов флуорит с барит – нова находка от рудник „Андрю“, Златоград; редки силицизирани корени и стъбло на палма от района на гр. Царево.

Музеят успя да придобие и много представителен содалит от сравнително ново разработвано находище в планината Муланже, Малави; впечатляващ малахит от Африканския меден пояс (ДР Конго); цаворит от Танзания – рядката скъпоценна разновидност на grosulara.

Бенторит, самородно желязо и барингерит и шрайберзит от пустинята Негев, комплекс Хатрурим, Израел. Дарение от проф. д-р Ирина Галускина и проф. д-р Евгени Галускин

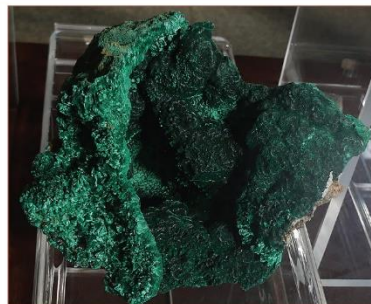
Ротемит – минерал, утвърден от IMA в края на 2024 г., пустиня Негев, комплекс Хатрурим, Израел. Типовият материал се съхранява единствено в НМЗХ – дарение от проф. д-р Ирина Галускина и проф. д-р Евгени Галускин

Манган-съдържащ мусковит, Нежилово, РС Македония, сбор Петко Петров

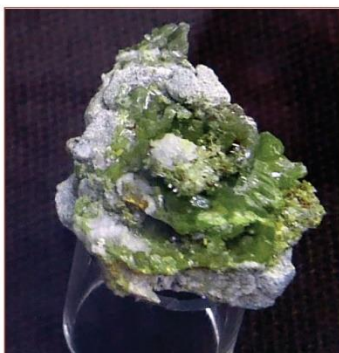
Содалит,
Планината
Муланже,
Малави

Малахит,
ДР Конго

Кокимбит, мина „Алкапароса“, Чили. Дарение от Иван Пожаревски

Пироморфит, мина „Даопинг“, Китай. Дарение от Веско Чолаков

Флуорит и барит, рудник „Андрю“. Дарение от Валентин Савов

Гросулар-андрадит, Мали и церусит, Мароко. Дарение от Злати Златев

Глаукофанов шист, о-в Смит, Южни Шетландски острови, Антарктика. Дарение от проф. дн Христо Пимпирев

От находище „Милин камък“ получихме образец с рядко срещано, макроскопски видимо злато, а от находище „Асарел“ – представителна колекция от: първичното медно орудяване, циментационната зона и зоната на окисление“. Благодарим на минните компании у нас за съдействието им!

Списъкът с минералните образци, постъпили през изтеклата една година е много дълъг. Част от тях могат да се видят в петте витрини с „Нови постъпления“ в експозиционното пространство на музея.

Светла Старирадева, главен уредник в НМЗХ

Фондация

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ ЗА БЪЛГАРИЯ

тел.: +359 889 71 35 17; e-mail: fondur_fba@abv.bg

Изх. № 102/30.09.2025 г.

До:

Г-жа Светлана Енчева

Директор на Националния музей „Земята и хората“

Уважаема г-жо Енчева,

От името на Фондация „Устойчиво развитие за България“ и организационния комитет на Националния ученически конкурс „Зелена планета“ и Международния ученически конкурс „Заедно в 21 век“ **изразяваме нашата голяма благодарност към Вас и целия екип на Националния музей „Земята и хората“ за отличното партньорство** при провеждането на Тържествената церемония за награждаването на победителите в конкурсите, проведена на 25 септември т.г. във вашия музей! Всички служители на музея, участвали в организацията и провеждането на събитието бяха изключително отзивчиви, приветливи и съдействаха с висок професионализъм и желание. Благодарение на това единодействие тържеството премина на високо ниво, създаде радостно настроение и празнична атмосфера за всички участници.

Вярваме, че нашето партньорство ще продължи успешно, че ни предстоят нови съвместни добри дела за по-доброто бъдеще на България и българския народ!

Пожелавам Ви вдъхновение и успешна работа!

С уважение,

Станка Шопова

Председател на Фондация „Устойчиво развитие за България“

Премиера на книга за Илия Делев в НМЗХ

Тринадесет години след кончината на забележителния българин Илия Делев – дарил уникалните гигантски кристали в Националния музей „Земята и хората“ – беше представено луксозното издание „Илия Делев. Същоценностите на един българин“ (2025). Представителният том с твърди корици и цветни снимки е издание на „Български писател“, а автор на текста е Надежда С. Делева – племенница на Илия Делев. Книгата е талантливо съчетание от мемоаристика, документалистика, есеистика и публицистика.

Премиерата се състоя на 16 октомври 2025 г. в Националния музей „Земята и хората“, където греят в блестящото си величие гигантските кристали. Събитието се водеше от Добрин Финиотис, а сред публиката бяха множество учени, лекари, писате-

ли. Надежда Делева е професор по неврология, но нейният писателски талант личи както в тази книга, така и в предишните ѝ книги – „Приказки, прошепнати край морето“, „Бях там“, „Мисия за двама. Далечната планета“. Подробностите от биографията и изследователския принос на Илия Делев представи проф. Руслан Костов – автор на предговора. Присъстващите бяха потопени в невероятната история от житейски перипетии, смели решения и рисковани начинания сред джунглата на Бразилия: „Книгата е разказ за силата на българския дух, за епохата, за щастието на откривателя на гигантските кристали и волята му да съхрани тези природни красоти от разрушаване за следващите поколения, а също така и за бъдещи научни изследвания. Един българин, тръгвайки от бедността и недоимъка на следвоенна България, работейки и пътувайки през няколко страни в Европа и Южна Америка, достига до Бразилия, където след години на труд и лишения осъществява „американската мечта“ – става богат, независим и проспериращ... Илия Делев пръв започва да издирва, събира или закупува големи кристали кварц, които поради размерите си или своите дефекти са били разбивани на парчета от миньорите... Вероятно трите стълба в духовното жите на Илия Делев биха могли да бъдат обобщени така: закърмена в семейна среда любов към отечеството, непрестанен стремеж към нови познания и открития, както и благоговейно преклонение и осъзнаване на непреходната красота на природните кристали с безкористен стремеж за тяхното опазване. Тези три стълба са пример и завещание към днешните и бъдещи поколения“.

Боян Ангелов направи препратки към важни философски постулати в световната цивилизация, говорейки за античните натурфилософи, за да се оцени днес природната сила на кристалите, защото в древността те са били наравно по значение с царствата на растенията, животните и хората. Той подчерта, че е научил много от книгата на Надежда Делева: „Тази книга е необикновена, защото осветлява необикновения живот на Илия Делев, наричан „Рицар на кристалната красота“... Той нарича откритите от него гигантски кристали „цветя на минералите“, дава им имена, одухотворявайки тяхната неповторимост...“

Беше прочете откъс от книгата на Георги Йорданов „Притаени мигове“, в която с писма и анализ на обществената ситуация през 80-те години на 20 век е проследена цялата процедура по дарителството и признанието, което България отдава на Илия Делев. „Животът на Илия Делев е истинска одисея. Разказът за неговия труден и успешен жизнен път звучи дори невероятно... Един съвременен Одисей: обикаля света, но не забравя отечеството“ – казва в спомените си Георги Йорданов.

Анжела Димчева говори за писателския талант на Надежда Делева, за нейното поетично и метафорично перо.

Проф. Стефан Драгостинов – пианист, композитор и диригент – разказа спомени за Илия Делев, когото е познавал отблизо и е гостувал в неговия дом във Франция.

А българският писател Илко Минев – един от най-четените днес романисти в Бразилия – пише: „Дори други след него да покажат нови, дори по-големи и прекрасни гигантски кристали, той ще остане първопроходник“.

Милена Христова

1. УВОД.....	3
2. ЗА МУЗЕЯ НАКРАТКО.....	4
2.1. Фондове и експозиции.....	4
2.2. Научни-изследвания	4
2.3. Образователни прояви	5
2.4. Културни прояви	5
2.5. Посещаемост	5
3. ФОНДОВА ДЕЙНОСТ.....	5
3.1. Събирателска дейност	5
3.1.1. Дарения.	5
3.1.2. Собствени сборове.....	6
3.1.3. Откупки на минерали.	8
3.1.4. Обмен на минерали.....	9
3.2. Идентификационна и фондова комисии. д-р Петко Петров	9
3.3. Нови постъпления във фондовете	9
3.3.1. Раздел „Минерали на Земята“	9
3.3.2. Раздел „Минерални ресурси на Земята“.....	11
3.3.3. Раздел „Минерали на България“	11
3.3.4. Раздел „Минерални ресурси на България“	12
3.3.5. Раздел „Материали“	13
3.3.6. Колекция „Скъпоценни и декоративни камъни“.....	13
3.3.7. Научни колекции.....	14
3.3.8. Обменен фонд.	14
3.3.9. Научно-спомагателен фонд.....	14
3.4. Инвентаризация на фондовете на музея.	15
4. ЕКСПОЗИЦИОННА ДЕЙНОСТ	15
4.1. Нови постъпления в постоянната експозиция.	15
4.1.1. Гигантски кристали	15
4.1.2. Минерали на Земята	15
4.1.3. Минерални ресурси на Земята.....	16
4.1.4. Минерали на България	16
4.1.5. Минерални ресурси на България.....	16
4.1.6. Материали.....	17
4.1.7. Скъпоценни и декоративни камъни	17
4.2. Временни експозиции в музея.	18
4.2.1. Експозиция „Нови постъпления 2025“	18
Раздел „Минерали на Земята“	18
Раздел „Минерали на България“	19
Раздел „Минерални ресурси на България“.....	20
Раздел „Материали“	21
4.2.2. „Минерали и цветни твари. Рисува Природата“	22
4.2.3. „Ясписи от Средногорието“ – колекция на Ванюша Иванов.	22

4.3. Временни експозиции извън музея	23
4.3.1. „Минералите – неувяхващите цветя на Природата“ в Общински исторически музей Правец.	23
4.3.2. Гостуваща изложба в Общински исторически музей, Ивайловград.	23
4.3.3. „Медта – древна и съвременна“ в БАН	24
4.3.4. Критични суровини от България	25
5. ДИГИТАЛИЗАЦИЯ.....	25
5.1. Цифровизация на образците от фондовете.....	25
5.2. Постоянни експозиции	25
6. УЧЕБНО-ОБРАЗОВАТЕЛНА ДЕЙНОСТ	26
6.1. Образователни пространства	26
6.1.1. Образователен кът за деца	26
6.1.2. Учебно интерактивно пространство в експозиционната зала.	26
6.1.3. Кабинет по геология	26
6.1.4. Други	27
6.2. Образователни програми.....	27
6.3. Видеопроекции, компютърни презентации	28
6.4. Музейна игра	28
7. НАУЧНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ.....	28
7.1. Научно-изследователски теми.	28
7.2. Лаборатории.	29
7.3. Научни публикации	29
7.4. Научно-популярни публикации	30
7.5. Участие в научни форуми и конференции.....	30
8. УЧАСТИЕ В ПРОГРАМИ И КОНКУРСНИ ПРОЕКТИ.....	31
8.1. Национална научна програма „Критични и стратегически суровини за зелен преход и устойчиво развитие“	31
8.2. Проект на ОИМ гр. Брезник	32
8.3. Конкурсни сесии на МК и НФ „Култура“	32
Проекти, спечелени през 2024 г., реализирани през 2025 г.	32
Проекти по сесии на Министерство на културата	32
Проекти, финансирани от Национален фонд „Култура“, Програма „Културно наследство“.	33
„Кристали разказват истории. Създаване на дигитални двойници и образователни клипове за експонати от експозиция „Гигантски кристали.“	33
Проекти, спечелени през 2025 г. и реализирани през 2025 г.	34
Проект на Министерство на Културата, Програма „Помощ за книгата“ - „Златен фонд на Национален музей „Земята и хората“	34
Проекти, подадени през 2025 г., предвидени за реализация през 2026 г.	34
Проект по сесия на Министерство на Културата	34
Временна експозиция „Внимание! „Падащи звезди“. Светът на метеоритите“ ..	34
Национален фонд „Култура“, Програма „Културно наследство“	34
9. КУЛТУРНА ДЕЙНОСТ	34

9.1. Изложби	34
9.2. Концерти	36
9.3. Други изяви	37
10. WEB СТРАНИЦА и ФЕЙСБУК на НМЗХ	40
11. ТРАДИЦИОННИ ИЗЯВИ.....	41
11.1. Дни на минералите.....	41
11.2. Ден на водата – 22 март	42
11.3. Ден на планетата Земя – 22 април	43
11.4. Нощ на музеите	43
11.5. Ден на Дарителя на музея – 19 юни	44
11.6. Ден на Милосърдието – 6 август	45
11.7. Постерна сесия на БГД и вечер на геолога	45
12. РЕКЛАМА И РАБОТА С МЕДИИТЕ	46
13. ПОСЕЩАЕМОСТ.....	46
14. АРХИВНА ДЕЙНОСТ	47
14.1. Научен архив	47
14.2. Фотоархив.....	47
14.3. Видеоархив	48
15. БИБЛИОТЕЧНА ДЕЙНОСТ	48
16. ФИНАНСОВА И АДМИНИСТРАТИВНА ДЕЙНОСТ	48
16.1. Финансова.....	48
16.1.1. Източници на средства извън бюджетната субсидия	48
16.1.2. Финансов анализ на бюджетната 2025 година	49
16.1.3. Музейни приходи	49
16.1.4. Музейни разходи по бюджетни параграфи.....	50
16.1.5. Инвентаризация на материалните активи	50
16.2. Административна и организационна дейност	51
16.2.1. Деловодство.....	51
16.2.2. Комплектуване на вътрешната нормативна база.....	51
16.2.3. Курсове за повишаване на квалификацията на персонала.....	51
16.2.4. Договори за съвместна дейност и партньорство.....	52
16.2.5. Дирекционен съвет	52
16.2.4. Съвет на музейните специалисти	52
16.2.6. Експлоатация, поддръжка и текущи ремонти	52
16.2.7. Радиационен мониторинг и защита	52
17. ПРИОРИТЕТНИ ЗАДАЧИ ЗА 2026 г.....	53
I. Подбрано от книгата за впечатления, отзиви и коментари от работата на музея – 2025 г.....	55
II. Събития и изяви НМ „Земята и хората“ през 2025 г.....	56
III. Други материали, свързани с музея	58